

OOSTVLAAMSE ZANTEN

**algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde**

LI - 1976 - 1

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent en op de bibliotheek: Kraanlei 63, B 9000 Gent.

1. **Oostvlaamse Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt: 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 47e jg., tegen 200 F per jaargang. Losse nummers ook van de jgg. 1-19 zijn nog beschikbaar tegen 65 F per nummer. **Jaarboek 1945** (jg. 20) van de **Bond der Oostvlaamse Folkloristen**: 159 F (leden 106 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES: 55 F (leden 42 F). **Idem II** (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES: 45 F (leden 35 F).
2. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr.). Prijs: 30 F (leden 23 F) + 10 F porti.
3. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
4. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
5. **Osschaart** door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
6. **2e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 40 F (leden 25 F) + 10 F porti.
7. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs: 50 F (leden 38 F) + 10 F porti.
8. **Het ontstaan van de Julius-Caesarfeesten te Velzeke-Ruddershove**, door J. en M. JANSSENS-BUYSE. 1940, 10 p., 1 lied. Prijs: 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
9. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. ANDELHOF. Prijs: 40 F (leden 25 F) + 10 F porti.
10. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs: 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
11. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs: 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
12. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs: 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
13. **De uitkomsten van het Sagenonderzoek**, door † Prof. Dr. P. DE KEYSER (1935; 10 p.). Prijs: 20 F (leden 16 F) + 8 F porti.
14. **Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 40 F (leden 25 F) + 10 F porti.
15. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 30 F (leden 22 F) + 8 F porti.
16. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs: 80 F (leden 60 F) + 10 F porti.
17. **Het bier in de Nederlandsche Folklore**, door † D. J. VAN DER VEN (1935; 15 p. + 2 ill.). Prijs: 30 F (leden 24 F) + 8 F porti.
18. **Kantwerkstersclub St.-Katelijne - Kursus Stropkant, 1e Leerjaar**: 200 F + 7 F porti.
19. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. PIETERS. Prijs: 150 F (leden 110 F) + 10 F porti.
20. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs 150 F (leden 110 F) + 10 F porti.
21. **Inventaris der Apothekerspotten opgesteld in de „Apotheek uit de XVIIIe Eeuw** (Museum v. Volkskunde Gent) door L. J. VANDEWIELE, 1951, 12 blz., 4 ill. Prijs: 40 F (leden 30 F) + 6 F porti.
22. **Ndl. Volksk. Bibliografie. Deel VII Oostvlaamse Zanten (1926-1960)**, door R. VAN DER LINDEN (Antwerpen 1968; XXX, 341 p. Prijs: 300 F (leden 240 F) + 15 F porti.
23. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu**, door Cl. VANHOUCKE. Prijs: 200 F (leden 150 F) + 15 F porti.
24. **Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde**, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs: 250 F (leden 180 F) + 15 F porti.
25. **Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven**, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk. Prijs: 75 F (leden 55 F) + 10 F porti.
26. **Catalogus Tentoonstelling 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968**, 44 blz. Prijs: 50 F (leden 40 F) + 10 F porti.
27. **Kinderzang uit Zwijnaarde**, door Dr. L. GELBER. Prijs: 70 F (leden 50 F) + 8 F porti.
28. **Lodewijk Lievevrouw herdacht** door F. DE COSTER. 1952, 12 blz., 1 ill. Prijs: 40 F (leden 30 F) + 8 F porti.
29. **De Vinkensport in Vlaanderen** (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr. X van de uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs: 300 F (leden 200 F) + 15 F porti.
30. **Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht** (mit einer deutschen Zusammenfassung) door Albert BRACKE. 1970, 52 blz., 11 ill. (Nr. 31 van de Uitgaven van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen). Prijs: 100 F (leden 80 F) + 8 F porti.
31. **Bibliografie Renaat van der Linden**. door R. BERCKMOES, 1971. Prijs: 40 F (leden 30 F) + 8 F porti.

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
ORGAAN V.D. KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor omgegansreuzen

Redaktie: Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redaktieleden: Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst: Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs: 65 F

- Prof. Dr. W. Braekman.** — Recepten uit het begin der XVIIe eeuw voor
ziekten van mens en dier 2
- L. Hoste.** — Bouwdata op Gentse huisgevels 25
- M. Broeckhove.** — Kunstschilder Julien Van Langenhove 25

ZOEKEN EN ZANTEN

- Brugge.** — Een proctoloog uit de XVe eeuw op een uithangbord van een
Apoteek in Gruuthuse. — **A.G. Homblé** 19

PERSONALIA

- In Memoriam Prof. em. dr. K.C. Peeters. — **R. van der Linden** 21

BONDSNIEUWS

- Het kunstboek "Votiefschilderijen en Mirakelboek van Kapelletje Schreiboorn
te Gent" door Marcel Daem is verschenen 13
- Alfons de Cockprijsvraag 1976 30

VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

- G. Simons & R. van der Linden.** — Allerheiligen in ons land. — Volksdevotie
in Nederzwalm, Geraardsbergen, Dendermonde, Lochristi, Diest en
Blaton (I) 31

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent en het Stadsbestuur van Gent

Recepten uit het begin der XVIIe eeuw

voor

ziekten van mens en dier

Het is bekend dat vele van de volksremedies, waartoe de plattelandsbewoners nog tot in onze tijd hier en daar hun toevlucht nemen, door de eeuwen heen nagenoeg ongewijzigd zijn gebleven. Ook de opvattingen over het ontstaan van de ziekten zijn bij de volksmens sinds de middeleeuwen niet zo veel veranderd. Heden, zowel als vroeger, schrijft menigeen nog aan allerlei kwalen drie voornaamste oorzaken toe: een boze geest in het lichaam, de kwade hand(1) en, vooral, de wormen. In het bijzonder de opvatting dat 'wormen' ziekteverwekkers zijn, is nog algemeen verspreid(2), en wordt trouwens als een specifiek Indo-germaanse opvatting beschouwd, dit in tegenstelling met klassieke, kerkelijke en Salernitaanse ideeën(3).

Bij de samenstelling van volksremedies, die voor de landman van praktisch nut zijn, spelen kruiden een zeer belangrijke rol. Zo hebben we maar even het beroemde *Cruydt-Boeck* van Rembert Dodoens open te slaan, om er ons rekenschap van te geven dat de kruiden, die nu nog om hun geneeskundige eigenschappen grote bekendheid genieten, reeds bij hem als dusdanig geroemd worden. Volgens Dodoens levert onze flora immers remedies voor alle denkbare kwalen en ongemakken. Hierin is deze pionier op het gebied van de plantkunde trouwens slechts een weergalm van het volksgeloof van zijn tijd. Dit volksgeloof ging dan op zijn beurt terug op eeuwenoude tradities die men in vele gevallen reeds in de oudheid aantreft.

Dit zal trouwens in ruime mate blijken uit de hier meegedeelde recepten, die we aantreffen in een huishoudboekje dat nu in het Rijksarchief te Gent bewaard wordt(4). In dit papieren handschrift met perkamentband, in kwarto-oblong formaat (310 × 100 mm), komen allerlei aantekeningen voor van huishoudelijke aard. Ze werden neergeschreven door verscheidene handen, die wellicht elkaar opvolgende generaties tegenwoordigen uit de eerste helft van de zeventiende eeuw.

(1) Men zie het krantenartikel, "Dorp bang voor 'kwade hand'", *De Gentenaar* 6 Nov. 1974, p.l. Het bedoelde dorp is Meerbeek-Rotselaar: 'vaak komen soms twintig mensen om hulp, vaak bezeten door de meest verschillende geesten'!

(2) A. De Cock, "Bijdrage tot de Kennis onzer Volksgeneeskunde", *Nederlandsch Museum I* (1889), 125.

(3) Charles Singer, *From Magic to Science* (New York, 1958), p. 149.

(4) R.A.G., Familiefonds, nr. 3064.

De gedateerde aantekeningen in dit boekje, in dezelfde hand als de op de laatste vier ongenummerde bladen voorkomende recepten, laten toe deze laatste te dateren in het eerste decennium van deze eeuw. Een uitzondering dient echter gemaakt te worden voor het laatste van de hiernavolgende recepten (nr. 10) dat door een andere hand, wellicht ietwat later werd toegevoegd. De familie aan wie dit boekje eens toebehoorde, is onbekend. Alleen kunnen wij er nog even op wijzen dat het handschriftje aan het Rijksarchief werd geschonken door de erfgenamen van graaf d'Hane-Steenhuysse, zodat het gerechtvaardigd lijkt aan te nemen dat het door de een of de andere tak van deze bekende adellijke familie neergeschreven werd.

De tien recepten die in dit Hs. voorkomen, zijn zeer verscheiden van inhoud en doel: er is een olierecept tegen de wormen van jonge kinderen (nr. 1), een recept ter bereiding van een gele zalf (nr. 2), een middel voor de paarden of koeien die gezwollen hebben (nr. 3), een preparaat om de hoorn van paardenhoeven te doen groeien (nr. 4), twee recepten voor koeien 'die bloet pissen' (nr. 5 en 6) of hoesten (nr. 7), een middel om zelf inkt te bereiden (nr. 8), een remedie tegen de dauwvorm, een kinderziekte (nr. 9), en ten slotte een geneesmiddel tegen de steen (nr. 10).

Aan de hiernavolgende teksten voegen we een korte bespreking toe, waarbij we als gids het reeds vermelde *Cruydt-Boeck* hebben gebruikt⁽⁵⁾ en ook uit Middelnederlandse traktaten parallelle teksten ter illustratie aanhalen of ernaar verwijzen.

1.

Een zeer goede olie om jonghe kinderen die wormen hebben.

Neempt joncvrouwmaercke, materne, auerrone, alssene, cheliadonie, rute, tente, gelighe venckelbladers, gherwe, nipte; stampt dese cruiden al tsamen cleene en leghse in olie van oliuen, wel stoppende u flassche daer ghyt in doet; ende dan laetet winnen in die sonne ende swinters by den viere, bstryckende hiermede therteputken ende het onderste van het paternosterbeen ofte rugghebeen.

Van de tien kruiden, die hier genoemd worden, worden er acht in Dodoens⁽⁶⁾ als middel tegen de wormen vermeld; alleen 'joncvrouwmaercke', d.i. waterpeppe (*Apium graveolens* L.) en 'cheliadonie', stinkende gouwe of schelwortel (*Cheliadonium majus* L.) vinden we er niet als dusdanig aanbevolen, en dit is evenmin het geval bij Platearius⁽⁷⁾. Gewoonlijk handelt het zich bij wormen in kinderen om de oxyuren of aarswormen⁽⁸⁾ en dit zal ook hier wel het geval zijn.

(5) Afkortingen werden opgelost en cursief gezet. De nummering en de interpunctie werden door mij toegevoegd.

(6) De gebruikte uitgave is die van 1644.

(7) L.J. Vandewiele, *Een Middelnederlandse Versie van de Circa Instans van Platearius*, Oudenaarde, 1970, pp. 37-41 en 114-115.

(8) L. Vandenbusche, P. Braeckman en S. Top, *Ziekten en Remedies in de Volks-geneeskunde*. Menen, 1973, p. 133.

'Materne', door Dodoens 'mater' of moederkruid genoemd, is tegenwoordig beter bekend als kamille (*Matricaria chamomille* L.). Van Ravelingen, in zijn *Bijvoeghsel* bij het *Cruydt-Boeck*, geeft het volgende recept :

het water van dit cruydt ghedistilleert, met suycker ghedroncken doodt de wormen. Het selve doet het sap oock / ghedroncken zijnde de swaerte van een drachme met Suycker. De Olie / in de welcke de bloemen van dit cruydt te weycke gestaen hebben / in de Son gheset / kryght de kracht om al de voorseyde dinghen te wercken. (p. 45).

De wijze waarop deze olie bereid wordt, herinnert ook sterk aan die welke in nr. 1 wordt voorgeschreven.

Aan de 'averone' (*Artemisia abrotanum* L.) wordt door Dodoens de volgende werking toegeschreven :

met wijn ghedroncken iaeght wegh oft doodet de wormen des lichaems ende is goet tegen alle fenijnigh ghedierte / ende beneemt de kracht van alle doodlijck vergif... (p. 24)(9).

Alsem of bijvoet (*Artemisia vulgaris* L.) " iaeght... oock alle de wormen uyt den lichaeme ende darmen / niet allen van binnen in 't lijf genomen / maer ooc van buyten opgeleyt zijnde..." (p. 26). Ook in de vijftiende-eeuwse receptenverzameling, die door W. De Vreese werd uitgegeven(10), wordt de plant voor hetzelfde doel aanbevolen: de wijn van 'alsen' wordt er de kracht toegeschreven 'den pierworme' te doden(11).

Wijnruit ('rute') (*Ruta graveolens* L.) is eveneens een bekend wormverdrijvend middel: 'Ruyte met olie geroost oft verwermt / ende gebruyckt / iaeght alle wormen uyt den lijve' (p. 167).

Reinvaren of 'tente' is boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare* L.), waarvan de naam de neerslag is van het eeuwenoud geloof aan zijn wormverdrijvende eigenschappen. Zo deelt het *Cruydt-Boeck* erover het volgende mee :

Het Saet van dit cruydt wordt van het gemeyn volck tegen de wormen des buycks / soo wel de langhe als de ronde / gebruyckt: want het iaeght die uyt / ende doodtse / in wat manieren dat het inghenomen wordt (p. 46)(12).

In Vlaanderen werd het kruid in de volksgeneeskunde nog tot in de negentiende eeuw als wormmiddel gebruikt. De kinderen kregen een afkooksel van de plant met melk te drinken of aten het zaad met stroop(13).

(9) Averone komt ook nog voor in een wormrecept uit de veertiende eeuw: L.J. Vandewiele, *De 'Liber Magistri Avicenne'* en de '*Herbarys*', Brussel, 1965, I, p. 101.

(10) *Mnl. Geneeskundige Recepten en Tractaten, Zegeningen en Tooverformules* (K.V.A. Gent, 1894), nr. 57.

(11) Zie ook L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, p. 50: "is oec ghoet tghheghen die pyre".

(12) Merkwaardig is dat Platearius het gebruik van deze plant tegen de wormen niet vermeldt (cf. L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, pp. 276-277).

(13) A. De Cock, *De Volksgeneeskunde in Vlaanderen* (Gent, 1891), p. 86.

De gele blaadjes van de venkelplant (*Foeniculum vulgare L.*) werden eveneens door Van Ravelingen in verband gebracht met wormen: "Tsap van Venckel doodet de wormen der ooren / daer in ghedruypt" (p. 479) (14)..

Hondsgerwe, in de tekst eenvoudig 'gherwe' genoemd⁽¹⁵⁾ (*Achillaea millefolium L.*), wordt — steeds volgens het *Cruydtboeck* — als volgt gebruikt:

... het sap van ... gherwe in 't laetste van den Mey ghedistilleert / nuchter ghedroncken... heeft kracht om alle wormen te doden (p. 138).

Nipte, ten slotte, beter bekend als kattedruif (*Nepeta cataria L.*), is het voornaamste ingrediënt in het volgend recept:

Met sout ende Honigh ghedroncken / oft met spijsse ghesoden en gheten / doodt en iaeght af alle soorten van wormen in wat plaetsen des lichaems dat sy ghegroeyt zijn (p. 134).

Een recept tegen de wormen, waarin samen met enkele andere kruiden, ook alssem, bijvoet, venkel en eppe gebruikt worden, komt voor in de reeds vermelde middeleeuwse verzameling. Al de kruiden worden er gestampt, te samen of elk afzonderlijk

ende dan eenen stoep wiins derup ghegoten ende ghedaen in eenen pot. ende dan soudemen den ziecken daer af gheven drincken .iiij lepel vul of .iiij. drie werf sdaghes: smorghens, te noene ende savens...(16)

De olie uit recept nr. 1 wordt gestreken aan het 'herteputken', de hartkuil, zoals de driehoekige ruimte genoemd wordt, die zich bevindt midden op de borst, beneden het borstbeen, en op het onderste van het 'paternosterbeen oft rugghebeen', d.i. de ruggegraat.

2.

Om gheluwe zalve te maecken.

Neempt was een alf pont, ende nem een alf pont cnoppensmout, ende termentyne ghewaschen ende wat olye van oliuen, maer twas moet eerst ghesmolten syn ende dat voorseide daerinne doen ende altyts roeren tot dat caut es.

Het eerste ingrediënt van deze gele zalf is 'onghepijnt', d.i. ongeperst, ongezuiverd was. Met 'cnoppensmout' wordt zeer waarschijnlijk 'smout' van populierbotten bedoeld. Populierzalf of 'popelioensalve' is een van de populairste zalven in Middelnederlandse receptaria⁽¹⁷⁾. De

(14) Cf. ook L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, pp. 148-149.

(15) L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, pp. 87-88: 'hasen gherwe', *millefolium*, *barochium* genoemd; Platearius weet niets over het gebruik van deze plant tegen wormen mee te delen.

(16) W. De Vreese, *Op. cit.*, nr. 306.

(17) W.L. Braekman, *Middelnederlandse Geneeskundige Recepten* (K.V.A. Gent, 1970), nr. 238, 485, 486, 599 en 841; ook dezelfde, *Medische en Technische Middelnederlandse Recepten* K.N.A.T.L. Gent, 1975, nr. 983.

werking van zalf op deze basis bereid, wordt in een vijftiende-eeuws recept als volgt beschreven :⁽¹⁸⁾

Dese salve es goet daer een mensche heeft wee inde lede ende die huut niet ontkert en es ende algheheel eest van fledercyne oft van anderen dinghen oft oec ieghen tquade vier ende ieghen quade gate inde been.

In De Vreeses verzameling worden populierbotten als volgt geprezen :⁽¹⁹⁾

Botten van populieren daer in ghedaen versche botere ende nasscade (nachsade) ende donderbaere, dat es goede zalve.

Ook het *Cruydt-Boeck* vermeldt de eigenschappen van zalf van de jonge botten van de zwarte populier (*Populus nigra L.*), die in de apotheken vroeger ook onder naam *unguentum populeonis* werd verkocht (pp. 1402-03).

'Termentyne' wordt door Dodoens ook 'Lorckentraen' geheten. De beste soort is volgens hem

die wit ende klaer is als een glas; ende die is dan goet genut van de gene die koude hoesten hebben / endie die uytteeren oft updrooghen. Maer den Terebentijn / diemen nutten sal oft innemen / moet te voren wel ghewassen worden met koelende wateren / als als Wechbreewater / ende inghenomen worden met Honigh ende Suycker / oft met eenen doeyer van een Ey.

Het uitwendig gebruik wordt aanbevolen

om de schorfheyt van de menschen ende beesten te ghenesen; ende by alle salven diemen maect om het lijf te verwarmen maghen Terebentijn doen : met honigh vermengt ende op de quade swarte bleyen gheleydt / beneemt de smerte daer van (p. 1359).

3.

Om peerden ende coyen die gheswellen hebben.

Neempt een deel sciensoen, soo veel styncke doecken, soo veel keruel die op wulghen groyt, ghesait wilde keruel, iij planten donderblaeren; dit al te saemen ghestamp ende het sop uutgheperst ende dit paslic ghesoden in bierken totter heelft ofte daerontrent, ende het gheswelsel daer mede ghestoeft; ende dan zult nemen het voorseide sop met zoo veel wyndrousem ende een cruime rogghenbroot ende dat tsamen ghesoden ende daerin ghebroken een ey met schaele met al ende dan legghet op het zeer, tes wel gheproeft.

Het eerste actieve bestanddeel, dat tot de bereiding van dit recept aangewend wordt, is 'sciensoen', d.i. sinsoen (WNT) of sinsoen, dat tegenwoordig veelal kruiskruid (*Senecio vulgaris L.*) genoemd wordt. Het

18) R. Peeters, "Vijftiende-eeuwse geneeskundige Recepten", *Taxandria* XXXIII (1961), 167.

19) W. De Vreese. *Op cit.* nr. 12. Zie ook nr. 404. Men vgl. L. J. Vandewiele, *Circa Instans*, pp. 256-257.

woord komt in Middelnederlandse teksten ook voor als *sinchin*, *sincte*, *sinsium*, *sinssum* en *sinsun*(20). Dodoens noemt het 'Grind-cruydt ende cruys-cruydt'; hij vermeldt het gebruik ervan tegen gezwellen :

De bladeren van cruys-cruydt / met de bloemen / alleen of met wat wijns gestooten / zijn goedt geleyt op de heete geswillen van 't fundament... (p. 1001).

Volgens Van Ravelingen is het

seer goedt teghen de bloedt-sweeren / ende heete opdrachtigheden ende geswillen erysipelata gheheeten... want het is rijpmakende / ende wat tsamen-treckende : in voeghen dat het met een middelmatighe warmte morwe maect / oft tot etter brengt (p. 1002).

Met 'styncke doecken' is de plant 'dokka' bedoeld. De moeilijkheid is dat met deze naam een drietal planten aangeduid worden : zuring (*Rumex acetosa* L.), klein hoefblad (*Tussilago farfara* L.) en de witte plomp (*Nymphaea alba* L.). Daar in nr. 3 'doecken' gebruikt worden in een recept tegen gezwellen, lijkt hier klein hoefblad bedoeld te zijn. Immers, het *Cruydt-Boeck* deelt hierover mee :

de bladeren zelve zijn zeer krachtigh tegen de quade innewaerts etende sweeringhen ende voortsloopende zeerigheden... (p. 945).

Van Ravelingen vermeldt zelfs het gebruik ervan om paarden te genezen :

Deselve wortel geneest oock de worme van de Peerden / ende de quade zeerigheyt ende schorftheyt van de selve / hoe ende in welcker voeghen dat sy daer toe ghebruyckt wordt / 't zy van binnen inghegheven / 't zy van de selve dempigh oft kort van aedem zijn (p. 946).

Ook Johan van Beverwyck, de bekende zeventiende-eeuwse Noordnederlandse heelmeeester, vermeldt het gebruik van de plant 'om de vuyle en verouderde Sweringhen te suyveren en de open wonden toe heelen' (21).

De 'keruel die op wulghen groyt' is een soort ooievaarsbek, ook wel *herba roberti*, *Sanguinaria*, 'Bloedt-cruydt' of 'Bloedt-wortel' genoemd (*Geranium robertianum* L.). Als bewijsplaats voor deze identificatie halen we de volgende passage aan uit een recept in een interessante nog ongepubliceerde zeventiende-eeuwse verzameling recepten :

Herba roberti, latine, dats cranebeck oft keeruel die op die wulghen wast...

In Van Ravelingens *Bijvoeghsel* vinden we niet alleen dit kruid aanbevolen om op gezwellen te leggen, maar komt tevens ook het gebruik van een ei voor, zoals dat in nr. 3 eveneens het geval is :

(20) W.L. Braekman, *MTMB*, glossarium.

(21) J. Van Beverwyck, *Hollandsche Geneesmiddelen* (Amsterdam, 1652), p. 24.

Het saedt met wit van een ey ghesoden / ende op eenighe gheswillen ghedaen / verdrijft die op korten tijdt (p. 82). (22)

Het gebruik van 'donderblaeren' (*Sempervivum tectorum* L.), ook wel huislook geheten, is een van oudsher bekend middel tegen gezwellen(23), dat nog heden veelvuldig toegepast wordt in de volksgeneeskunde. Bij Dodoens lezen we :

De Soorten... Donderbaert worden seer krachtigh ghehouden / om die vierige puysten ende gewillen... te ghenesen ende alle ontstekingen ende sweeringhen (p. 182).

Ter vergelijking nog een recept uit De Vreeses verzameling :(24)

Omme sweren te slaene, nem donderbaert onderblaedre, dat es te segghene van den ondersten blaederen, ende overjaerich smeere; ende al eist verswoeren, noch eist goet dertoe.

4.

Om den hooren an een peert te doen groyen.

Neempt schaepenroet, wan, boter, termentyn, van elcx euen veele ende dit al te samen smelten, ende dan alst wat vercoelt es, doeter in twee ofte drye witte van eyeren naer datter veel smout es, ende stryckt daarmede int groyen van den hooren twee reysen (keren) daechs, tes gheproeft.

Het gebruik van 'termentyn' werd reeds hierboven bij nr. 2 besproken. In dit nummer wordt het eveneens als ingrediënt voor een zalf aangewend, samen met schapenroet, 'wan' (wel een schrijffout voor 'was') en boter. Drie recepten voor 'hoornsalf' die in Van Cours *Toevlucht... voor alderhande Siektens en Accidenten die de Peerden zouden kunnen over-komen* worden vermeld, bevatten ook 'Schaepen-Onghel', was en terpentijn als ingrediënten(25). Terpentijn heeft immers een bijzondere kracht — zoals Dodoens op gezag van Galenus aangeeft — om :

de wonden ende zeeren / als de drooghende dinghen pleghen / toe te placken ende heelen / ende dat alleen door haar voornoemde vochtigheyt ende klevende taeyigheyt die daer by ghevoeght is (p. 1358).

5.

Om coyen die bloet pissen.

Neempt wynasyl een schotel vol ende roocole de groote van een cleen okernote ende breket in dien asyl ende ghietet die coye in; helpet niet met eens doeghet twee reysen, ende ghy moet zeer toesien dat sy fiente(26),

(22) Men vgl. ook L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, p. 165

(23) Men vgl. L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, p. 254.

(24) W. De Vreese, *Op. cit.*, nr. 78.

(25) P.A. Van Cour, *Toevlucht oft heylsaem Remedien voor alderhande Siektens en Accidenten...* Gent, 1783, p. 144.

(26) fiente : Fr. fienter : mest maken.

ende waert datse niet en fiente, soo steeckse een keersehende in ofte gheeftse reusel in, ende wilse niet heten, sietse keeremelckpap met asyl.

Het gebruik van 'roocole' om bloed te stelpen, berust in dit recept zeer waarschijnlijk alleen op sympathiegeloof, een begrip waaronder we volgens De Cock dienen te verstaan "een gemeenschappelijkheid van gevoel tussen de natuurwezens van den enen, — en den lijder van den anderen kant"(27). Het geheimzinnig verband tussen de kwaal en het geneesmiddel wordt door de volksmens gezocht in het ene of het andere aspect van de dingen die met elkaar in verband gebracht worden: de vorm, het getal, de naam, een feit uit de 'geschiedenis' van het wezen en ook — en dit is hier het geval — de overeenkomst van ziekteverschijnsel en geneesmiddel. Als voorbeeld van deze laatste vorm van sympathie, hoeft men slechts te denken aan het gebruik van een *geelsappig* kruid (b.v. stinkende gouwe) om de *geelzucht* te genezen, van de *witte* lelie om de huid *wit* en zuiver te maken. Zo getuigt ook R. Dodoens over de witte lelie:

Water van deze bloemen ghedistilleert, verdrijft de rimples uyt den aensichte van de vrouwen ende gheeftse een onghelooflijke wittigheyt (p. 303).

Naar analogie van het voorgaande, is het wel de rode kleur van de 'roocole' die in dit nummer geleid heeft tot het gebruik ervan om het rode bloed te stelpen. Rode kolen worden in De Vreeses verzameling eveneens aangewend om "clieren te ghenesene"(28) en als ingrediënt van "eenen sonderlinghen wondendranc"(29).

6.

Noch om coyen die bloet pissen.

Neempt dry doren van eyeren, een schotel buenen(30), brynne(31), ende een hantvol wilde keruel ghestampt ende ditte al te samen de coe inghegheuen.

Misschien heeft de roodachtige kleur van de 'doren van eyeren' ertoe geleid dit middel tegen 'bloet pissen' te gebruiken en moeten we hier — zoals bij nr. 5 — aan sympathie denken.

Het gebruik van 'wilde keruel', waarmee zonder twijfel *herba roberti* of oievaarsbek bedoeld is (zie nr. 3 hierboven), wordt door Van Ravelingen als volgt beschreven:

De herders van Duytschlant noemen dat Bloedt-cruydt / om dat het seer uytnemende van krachten is om het bloedt te stelpen. Doch het geslacht van Roberts-cruydt dat roodachtigh is / wordt van hun meest

(27) A. De Cock, *Volksgeneeskunde*, p. 29.

(28) W. De Vreese, *Op. cit.*, nr. 67.

(29) *Idem*, nr. 177 en 193.

(30) buenen: bonen; de spelling geeft goed de dialektische uitspraak weer.

(31) brynne: pekel.

ghepresen : sy sieden dat in 't water / ende gheven dat hun beesten te drincken / als sy bloedigh pissen. (p. 82)

7.

Om coyen die hoesten.

Sietse keeremelckpap met een ey ofte twee ende doeter wat asyl in ende twee ofte dry grepen alsoo veele als ghy tusschen twee vinghers grypen cont poeder van⁽³²⁾ noten ende comyn tsamen ghestampt ende dan die coe ingheghoten; eyst zaecke dat sy zeer eet heeft in haren bec, zoo ziet heur van alle sorten van verkoelende cruiden te weten : syncxen, suerkel, ghaublommecruut, muerken, ghoudewerre, donderblaeren, keruel, witte kessauwen, al te samen in keeremelck ende gheuet die coe te eten; wiltset niet, ghietet haer in.

Komijn (*Carum carvi L.*), de bekende inlandse aromaat, wordt in het *Cruydt-Boeck* zeer geprezen als

seer nut voor de verkoude borst ende longheren die verkilt zyn ende met rouwe vochtigheden verdeelt ende verladen / als men dat met eenigh nat in te sloppen oft te suypen gheeft (p. 483).

Hieraan voegt Van Ravelingen nog toe :

Olie van Comijn ghedistilleert... gheneest de hoest / ende de enghborstigheydt ... (p. 483).

De acht verkoelende kruiden zijn voor het grootste gedeelte gemakkelijk te identificeren. 'Syncxen' is hetzelfde als het 'sciensoen' uit nr. 3; over het 'suerkel' of zuring (*Rumex acetosa L.*) deelt Dodoens mee :

Sulcker is sonder twijffel verkoelende ... van aerd : dan door dien dat sy suer van smaeck is / heeft sy macht om de taeye oft slijmerige vochtigheden te doorsnijden ende dun te maken ... De Surckel-bladeren worden nuttelijck gedaen by de andere dinghen diemen pleegh te sieden om de drancken tegen de kortsen ende heete sieckten te maecken (p. 1014).(33)

Het 'ghaublommecruut', de goudsbloem (*Calendula officinalis L.*) wordt als krachtig beschouwd

tegen alle pestige ende heete kortsen / in welcker voegen die oock ghebruyckt oft inghenomen worden. (p. 404).

Het heeft blijkbaar een verkoelende werking.

Het "muerken", d.i. muurkruid (*Stellaria media L.*) is volgens van Ravelingen

... in de heete kortsen seer goet. Men gheeft dit cruydt der kinderen in 't lijf / wanneer sy in groote hitte zijn : want het licht de groote wermte ... (p. 37).

(32) Het Hs. heeft dittografie van van.

(33) Men vgl. L.J. Vandewiele, *Circa Instans*, p. 71.

'Ghoudewerre' is niet met zekerheid te identificeren. Het lijkt waarschijnlijk dat stinkende gouwe of schelwortel bedoeld is (zie hierboven, bij nr. 1), hoewel Dodoens niets meedeelt over mogelijke verkoelende eigenschappen.

De hierboven bij nr. 3 reeds besproken 'donderblaeren' staan in het Cruydt-Boeck ook om hun verkoelende eigenschappen bekend :

Dese soorten van Groot Sedum verkoelen in den derden graed... (p. 182).

Met 'keruel' is wel dolle kervel of scheerling bedoeld (*Conium maculatum* L.), een giftige plant tegen het gebruik waarvan Dodoens met nadruk waarschuwt :

Daerom moeten wel toe sien al de ghene die Scheerlinck op alle wildt vier ende verhittinghen plaesters-gewijs legghen / om de pijn te versoeten ende de hitte te verkoelen ... (p. 756).

De 'witte kessauwen' of madelieven (*Bellis perennis* L.) worden door Dodoens eveneens bij de verkoelende kruiden gerekend :

De Madelieven / soo wel de Wilde als de Tamme / hebben in haer bladeren een verkoelende ende vochtmaeckende kracht / te weten vocht maeckende in 't hooghste van den tweeden graed / verkoelende in 't beghinsel van den selven (p. 423).

8.

Om hint te maecken.

Neempt om eenen stuer galnoten, om eenen grein gomme, om een grein aluyn, om een grein coperroose, een pinte asyl en waters samen, dit samen wel weren en stellen in die sonne x ofte xij daeghen, ende sal goet hint syn.

Dit recept, met zijn bestanddelen, galnoten of galappels, aluin en 'coperrose', d.i. koperrood, ook zink- of ijzervitriool genoemd, stemt in hoofdzaak overeen met een recept in De Vreeses verzameling. De inkt op deze wijze bereid, is goed tegen de inwerking van de tijd bestand en heeft een min of meer diepbruine tot zwarte kleur. Een teveel aan vitriool heeft tot gevolg dat de inkt door het papier brandt, vooral als men een zware hand schrijft.

Ter vergelijking laten we De Vreeses recept volgen(34) :

Omme te makene hint, eerst so neemt .j. lib. gallen ende lechse te weeke in .ij. stoepe soops dat men maect teens bruwers ende heet buucsoep, al siedende suldijsse derin doen, ende laetse weeken .β. dach ende danne so sampse wel in een mortier ende doese dan weder int vat daer sij in gheweect waeren, dan so neemt een derden deel ponts coperroets ende .β. lib. gommen; doet coperoet voren in den pot daermense in sieden sal metten ghestampten noten, ende laetet sieden so langhe dat deelt versoden es; dan so doeter die gomme in ende laetste smelten, ende dan so

(34) W. De Vreese, *Op. cit.*, nr. 181.

doet van den viere; ende nae dat menre de gomme in doet so moet alleneen wel gheroert sijn. prouvende oft ghenouch es, so latet drupen up uwen nagle een drpoel: houdet hem wel te gadere, so eist ghenough. ende over buucsup so mach men nemen .ij. stope bruns biers. ende de pruve mach men oec doen up een mes of up eenen steen.

9.

Remedie teghen den aertwurme ofte dauwurme.

In den eersten neemt huden ruesel, ghynebeer, saevel, en die wel cleene ghestooten, die te samen onder malcanderen gheureuen, ende dan het swarte van eenen smeerighen ketele zooveel totdat het geel swart es, hiermede dan ghesmeert, ende dezelve doecken moeten daer altyts upligghen totdat geel es.

De 'dauwurme', hier eigenaardig genoeg als synoniem van 'aertwurme' gebruikt⁽³⁵⁾, is een eczeem-achtige huidziekte die vooral bij kinderen voorkomt en vooral in het aangezicht optreedt. Deze ziekte, die ook wel 'berg' heet, komt voor onder twee vormen: meestal als vochtige, etterende uitslag op het hoofd en het gezicht, in de vorm van blaasjes die later opdrogen tot een gele of bruinachtige korst (melkkorst), soms ook als droge berg bij magere kinderen⁽³⁶⁾.

De naam van deze ziekte wijst erop hoe het volksgeloof zich wormen als de oorzaak ervan voorstelde. Het is bekend hoe in de volkse opvatting de ziekte een zelfstandig wezen is, in staat om in de mens te sluipen en zijn lichaam ook weer te verlaten. Hun aanwezigheid in het lichaam had allerlei ziekteverschijnselen tot gevolg⁽³⁷⁾.

Van de drie ingrediënten die in nr 9 gebruikt worden tot het bereiden van een gele zalf, die dan met koolstof vermengd wordt, 'toldat het geel swart es', zijn er twee plantaardige, die we in het *Cruydt-Boeck* vermeld vinden.

Het eerste, 'ghynebeer', d.i. gingebeer, gember, is de wortel van een Indische plant. In verband met wormen weet Dodoens hierover niets mee te delen. « Savel », zevenboom (*Sabina*), waarvan Dodoens twee 'ghedaenten' onderscheidt, wordt door hem wel geprezen tegen de 'dauworm'. Niet alleen zijn de bladeren goed om te 'suyveren ende verdrijven alle plecken ende vlecken', 'het poeder van de bladeren met boter en honig gemengd,

is goedt tegen de wormen ghegeten. De selve ghepoederde bladeren met versche Boter ophgestreken / ghenesen de zeeren die aan 't hooft komen aen de jonghe kinderen ende alle etterachtighe ruydigheyt met salven vermenght (p. 1338).

(35) In het *WNT* komt *aertworm* niet als de naam van een ziekte voor.

(36) L.J. Vandenbussche e.a., *Op. cit.*, pp. 183-184.

(37) Zie R. Foncke, "Bij enkele Duitse en Vlaamse Toverformulieren tegen de wormen", *VMKVA* 1953, 387-407..

Remedie teghen den steen(38).

Men moet nemen de schallen van heiren daer de kieckens hut gheuallen syn ende(39) *die poederen ende men moet oock de vellekens af doen; nemen het ghewichte van een alf gauden crone met wat wyn, alle xiiij daegen.*

Het gebruik van verpulverde eierschalen tegen de steen of het graeveel, berust op sympathiegeloof. Zoals de schalen verpulverd zijn, zo zal ook de steen gebroken worden. Deze opvatting vinden we reeds bij Albertus Magnus terug :(39)

On dit que la coque d'un œuf, d'ou est sorti un poulet, étant broyée avec un vin blanc et bue, rompt les pierres, tant des reins que de la vessie.

In de achttiende eeuw deed een Engelse juffrouw een gouden zaak met een wonderbaar recept tegen dezelfde kwaal: ze verkocht haar 'geneesmiddel' voor een hoge som aan het Parlement. Het bleek te bestaan uit een mengsel van « Eyer-schalen van Hinnen en Lochting slekken '(40). Ook nog heden ten dage treft men het gebruik van 'gemalen oester-, mossel- of eierschelpen' in de spijzen aan(41).

Prof. Dr. W. L. BRAEKMAN

Mariakerke / Gent

Het kunstboek **VOTIEFSCHILDERIJEN EN MIRAKELBOEK VAN KAPELLETJE SCHREIBOOM TE GENT** door M. DAEM is verschenen.

Het telt 142 quarto blz., 80 clichés waarvan 30 in vierkleurendruk, een Franse, Duitse, Engelse en Italiaanse samenvatting.

Het kost 1850 F afgehaald in het Museum voor Volkskunde van Gent of 1900 F toegestuurd. Bedragen bij voorbaat over te schrijven op prk. 000-0096946-43 van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

(38) Dit recept is in het Hs. door een andere hand toegevoegd.

(39) Geciteerd naar A. De Cock, *Volksgeneeskunde*, p. 215. Men vgl. ook W.L. Braekman, *MGR*, nr. 90. Voor het gebruik van verpulverde mosselschelpen tegen de steen, zie W. Braekman, "Middelnederlandse Recepten in Handschriften in Engeland", *Volkskunde* LXVII (1966), 67. Belangrijk voor de studie van dit gebruik, dat tot in de Oudheid opklimt, is G. Eis, *Zur altdeutschen Fachprosa* Heidelberg, 1951, pp. 11-29.

(40) G. Simons. *Den Troost der Armen*, Gent, s.d., p. 49.

(41) L. Vandenbussche, *Op. cit.*, pp. 135-136.

Bouwdata op Gentse huisgevels

Sommige bouwdata op huisgevels, voornamelijk dan deze uit de 17de eeuw, kunnen gerangschikt worden bij de gevelstenen.

In reliëf, op sierlijke cartouches gebeiteld en al dan niet voorafgegaan door het woord "Anno"(1), staan ze bovenaan de voorgevel ingemetseld. Andere zijn in gevelankers herkenbaar of, zoals in de 18de eeuw, in afzonderlijk vastgezette stenen of metalen cijfers.

Een uitzonderlijke keer lezen we de datum, geschilderd boven een (uitgesleten ?) cartouche zoals bijvoorbeeld in nr. 129 in het Klein Begijnhof aan de Lange Violettenstraat en in de Geldmunt nr. 41.

Geldmunt, 19
Bouwdatum : 1754

Geldmunt, 41
Bouwdatum : 1756

Bij het nakijken van wat er aan Gentse huisgeveldata overbleef, maakten we de vergelijking met de door Prosper Claeys samengebundelde datumlijsten in zijn brochure "Maisons particulières... portant une date dans leurs façades...", uitgegeven in 1907.

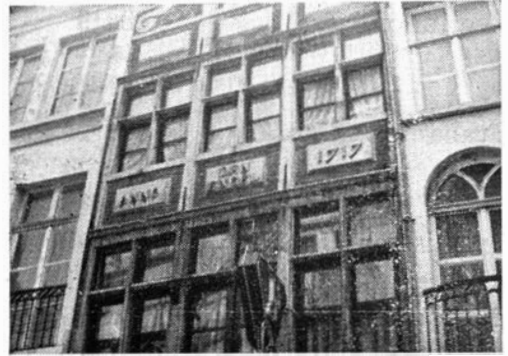
Afgezien van de huisnummers (2) is er natuurlijk heel wat veranderd of verdwenen sinds het begin van deze eeuw. Claeys gaf honderd en tien bouwdata. Vijfenveertig ervan vonden we niet meer terug. We veronderstellen dat enkele van deze woonsten bouwvallig werden en andere misschien moeilijk in te richten of aan te passen om te voldoen aan de moderne normen van geriefelijkheid. Sommige verdwenen om

(1) Op de gevel van het huis : Plotersgracht, 23 staat foutief "Ano".

(2) De opgegeven huisnummers zijn deze van 1975. De vet gedrukte zijn deze. opgetekend door P. Claeys.

er werkhuizen, flats of dergelijke voor in de plaats te zetten. Hoe dan ook, ze bestaan niet meer omdat het huis werd gesloopt of de gevel totaal onherkenbaar werd gemaakt, de bouwdata uitgesleten zijn, uitgeslepen of weggenomen werden. We duiden ze aan door een minteken (—). De met een asterisk (*) aangegeven data zijn nog helemaal of gedeeltelijk leesbaar.

We vermelden vierentwintig gevels die niet voorkomen op de lijsten van Prosper Claeys. Deze gevels zijn ongetwijfeld na 1907 gerestaureerd (3). De laatste tijd zijn er verschillende flinke herstellingen op privé-initiatief uit-

Lange Munt, 8, Huis „Den Engel”
Bouwdatum : 1717

Lange Steenstraat, 4, Huis Goetghebuer
Bouwdatum : 1707

gevoerd. Het besef groeit immers dat met het huis ook de omgeving aantrekkelijker en waardevoller wordt.

Wijzen we er tenslotte op dat sommige cijfers van P. Claeys blijkbaar op een misverstand berusten. Dat is o.m. het geval met de bouwdatum op de gevel van de Burgstraat nr. 10 en bij nog enkele andere data. Gedateerde gevels van openbare gebouwen, zoals b.v. deze van het stadhuis, komen in deze lijsten niet voor.

(3) Misschien waren de gedateerde huizen in de Plotersgracht niet gecontroleerd door P. Claeys. Het Patershol was toen een vrij gesloten gemeenschap waar geen vreemden werden geduld.

VERGELIJKENDE TABELLEN VAN GENTSE BOUWDATA
1907-1975 (4)

Begijnengracht	nr. 69	1627	*	
Begijnenstraat	nr. 4	1660	—	(5)
Begijnhofdries	nr. 9	1665	*	gedeeltelijk (6)
		1681	*	
	nr. 15	1664	*	
Brabantdam	nr. 20-22	1752	—	
	nr. 34	1752	—	
	nr. 46	1647	*	(6)
Brandstraat	nr. 63	1721	—	
Brugsepoortstraat	nr. 11	1739	—	
Burgstraat	nr. 10	1743	*	niet : 1775
	nr. 16	1671	*	(6)
	nr. 40	1731	*	
Cataloniëstraat	nr. 2	1673	*	
Donkersteeg	nr. 9	1669	*	niet : 1581
Drabstraat	nr. 12	1577	—	
	nr. 22	1730	—	
Garensteeg	nr. 4	1705	*	niet : 1778
	nr. 3	1772	*	
Geldmunt	nr. 5	1756	—	
	nr. 14	1714	*	(6)
	nr. 19	1754	*	(6)
	nr. 41	1756	*	(6)
Godshuishammeke	nr. 79-81-83	1726	—	
Gouden Leeuwplein	nr. 3	1755	*	gedeeltelijk
	nr. 7	1539	*	
Graslei	nr. 3	1690	*	(6)
	nr. 5	1726	*	
	nr. 5	1765	—	
	nr. 10	1682	*	(6)
	nr. 12-13	1698	*	
Gravin Johannastraat	nr. 3	1655	*	
Groentemarkt	nr. 18-19	1667	—	
Hyp. Lammensstraat	nr. 20	1651	—	
	nr. 22	1661	—	
Holstraat	nr. 2	1721	*	

(4) De straten staan alfabetisch gerangschikt.

* = nog bestaande bouwdata.

— = niet meer bestaande bouwdata.

(5) De in vet aangeduide huisnummers zijn deze die voorkomen op de lijst van 1907.

(6) Komen niet voor op de lijst van Pr. Claeys.

Hoogpoort	nr. 10	1732	*	
	nr. 83	1714	*	
Hoogstraat	nr. 48	1644	—	
	nr. 153	1663	*	
Hooiaard	nr. 4	1676	—	
Houtbriel	nr. 13	1729	—	
Jan Breydelstraat	nr. 30	1653	*	(6)
	nr. 36	1645	*	
	nr. 42	1706	*	
	nr. 7-9	1755	—	
Kalanderberg	nr. 14-16	1715	*	
Kammerstraat	nr. 26	1635	—	
Ketelvest	nr. 16	1666	*	
Ketelvestplein	nr. 4	1754	*	
Klein Begijnhof	nr. 129	1698	*	
	nr. 185	1634	—	
	nr. 203	1664	—	
	nr. 215	1662	—	
	nr. 225	1662	*	
	nr. 229	1738	*	
Klein Turkije	nr. 12	1650	*	(6)
Kleine Vismarkt	nr. 1	1764	*	niet : 1754
	nr. 2	1755	*	(6)
Koningstraat	nr. 19	1668	*	(6)
Koornlei	nr. 1	1765	*	(6)
	nr. 7	1740	—	
	nr. 16	1731	—	
	nr. 23	1662	*	(7)
Koornmarkt	nr. 4	1672	*	
	nr. 26-27	1652	*	
	nr. 1	1715	*	(6)
	nr. 33	1702	—	
Korte Munt	nr. 9	1728	*	
Kraanlei	nr. 63	1363	*	
	nr. 79	1669	*	(6)
Kwaadham	nr. 23	1746	*	
Lange Munt	nr. 3-5	1759	*	
	nr. 8	1717	*	
	nr. 12	1698	*	
	nr. 17	1754	*	gedeeltelijk
	nr. 31-33	1753	—	(8)
	nr. 53	1776	*	

(7) Ingang : op de St.-Michielshelling.

(8) Deze bouwdatum staat op de achtergevel, kant Kraanlei.

	nr. 58	1728	*	
	nr. 67	1456	—	
Lange Schipgracht	nr. 33	1733	—	
Lange Steenstraat	nr. 4	1707	*	
Lange Violettenstraat	nr. 34	1738	*	(6)
	nr. 74	1749	*	
	nr. 76-78	1743	*	
	nr. 156	1681	*	niet : 1657
Math. Gesweinstraat	nr. 3	1721	—	
	nr. 11	1671	—	
Mageleinstraat	nr. 10	1734	*	
	nr. 34	1730	*	niet : 1720
	nr. 21	1693	*	
Meersenijsstraat	nr. 3	1632	*	
Nederpolder	nr. 8	1657	*	(6)
	nr. 1	1547	—	
Oude Beestenmarkt	nr. 4	1670	—	
Oude Houtlei	nr. 12	1760	—	
Plotersgracht	nr. 11	1771	*	(6)
	nr. 12	1706	*	(6)
	nr. 23	1627	*	(6)
Poel	nr. 20	1693	*	
Prinsenhof	nr. 5	1725	—	
	nr. 26	1714	—	
Provenierstersstraat	nr. 4 ^B	1671	*	
	nr. 31	1670	—	
	nr. 35	1607	—	
Savaanstraat	nr. 30-32	1753	—	
	nr. 34	1775	—	
Serpentstraat	nr. 12	1750	*	
Sint-Katelijnestraat	nr. 11	1701	*	
St.-Michielshelling	nr. 6	1696	*	(6)
		1912	*	(6)
St.-Pietersnieuwstr.	nr. 82	1758	—	
St.-Salvatorstraat	nr. 77	1757	—	
St.-Veerleplein	nr. 2	1737	*	
Sleepstraat	nr. 125	1729	*	
Sophie Van Ackenstr.	nr. 5	1661	*	(6)
Stadhuissteeg	nr. 3	1672	—	
Steendam	nr. 57	1771	*	(6)
	nr. 59	1657	—	
	nr. 66	1675	*	
	nr. 67	1697	*	(6)
	nr. 82	1747	*	

Veldstraat	nr. 44	1713	—	
	nr. 47	1717	*	
		1714	*	
	nr. 53	1721	—	
Vlasmarkt	nr. 8	1717	*	
Vrijdagmarkt	nr. 42	1674	*	
	nr. 45	1675	*	
Waaistraat	nr. 8	1767	*	niet : 1761
	nr. 1-3	1518	—	
Walpoortstraat	nr. 24	1768	—	uitgesleten
Zeugsteeg	nr. 7	1687	*	
Zwarte Zustersstraat	nr. 17	1655	*	niet : 1656

L. HOSTE
Gent

ZOEKEN EN ZANTEN

BRUGGE. — Een proctoloog (1) uit de XIVe eeuw op een uithangbord van een Apoteek in Gruuthuse

Dr. van Hoorn publiceerde in "Medical and Scientific Digest" Nr. 42-43, 1973, uitgave van de firma Sharp en Dohme te Brussel, een bijdrage "Een proctoloog in de XIVe eeuw?". Deze behandelt aan de hand van negen detailfoto's een kunstwerk uit het Gruuthusemuseum te Brugge(1). Het gaat er om een gekleurd houtsnijwerk uit de kollektie "De Clysteer". Dit werd in 1876 aan het Gruuthusemuseum geschonken onder de benaming **Uithangbord ener apoteek**.

De kunstenaar schikt het schouwspel op straat. Een vrouw tilt haar rokken op, steekt haar achterwerk door het raam en onder de blik van nieuwsgierigen maakt zij zich gereed om de operatie te ondergaan. Dr. van Hoorn vestigt de aandacht op de medische behandeling van het speen die de beeldhouwer voorstelt. (De hand verborgen achter het gelaat van de man met de klisteer houdt een cauter (gloeijzer) vast vlak bij de anale zone van de patiënte, deze cauter werd uiteraard roodgloeiend gemaakt om de speenknobbels te branden.

De patiënte werd in haar houding steeds beschreven als een vrouw die in de verte kijkt en haar ogen tegen het licht beschermt. Het gebaar is evenwel eenvoudig, schrijft Dr. van Hoorn: Dit moet men begrijpen in verband met de stand die de vrouw heeft ingenomen; om de inspanning van de rug te verlichten, steunt zij zo natuurlijk mogelijk op haar elleboog.

Op dit beeldhouwwerk is de man met de klisterspuit op de voorgrond de blikvanger waardoor het werkstuk de benaming van "de clysteer" kreeg. Deze man is

(1) Hersteller van de endeldarm. Van proctogeen = uitgaande van de endeldarm. Proctocele = uitpuiling van de endeldarm.

slechts helper. De meester staat op de achtergrond en draagt een hoge zwarte vilten punthoed met groen gevoerd. Zijn persoonlijkheid domineert het toneel. Met een verzekerd gebaar brengt hij het cauter aan. De patiënte verdraagt de behandeling dank zij de straal ijskoud water die de helper met gespannen aandacht via de klisterspuit richt.

Twee vrouwen assisteren de ingreep: de ene verlicht de operatie met een vetkaars: de tweede vrouw draagt een door schending verdwenen voorwerp. Zij houdt beide handen bij elkaar alsof ze iets wil vasthouden; wellicht zal zij een bekken met gloeiende houtskool hebben vastgehouden.

Wegens de ontbrekende stukken heeft de geschiedenis van de apoteek zolang van dit werk geprofiteerd; de verdwenen attributen hebben de speurders op een dwaalspoor gebracht. Talrijk zijn de technische biezonderheden die het werk ingewikkeld hebben gemaakt. Uitvoerig behandelt Dr. van Hoorn de didactische waarde van dit ikonografisch materiaal. Het blijkt dat het een werk op bestelling moet zijn waardoor de opdrachtgever er een reclamebedoeling op nahield om het onder de ogen van de mensen te brengen. Het was als uithangbord voorzien van een haak om stevig tegen de muur te worden bevestigd. De op zijn Turks geklede knecht dient de aandacht te trekken. De meester heeft allures van een magiër omgeven door een aureool van kennis en wetenschap uit verre landen. De kleding van meester en knecht en van de assisterende vrouwen wijzen op de kledingstukken uit de XVe eeuw. De kleding van de magiër moet ons geenszins verwonderen wanneer men bedenkt dat de oosterse medische wetenschap opgaat in die der magiërs en astrologen. Wellicht is de man tegelijkertijd chirurg, geneesheer, magiër, astroloog en ook wellicht handelaar in geneesmiddelen. Het blijkt met zekerheid dat hij een uitstekend psycholoog en therapeut is, die de kunstenaar weet te kiezen dewelke op een uitstekende wijze de opdracht tot een goed einde zal brengen.

Dr. van Hoorn stelt de vraag of de kunstenaar een Bruggeling was? "Het werk toont een gelijkenis met de Kruisheuvel van de Leerlooiers, steeds te Brugge be waard gebleven, doch van latere datum. Het toont vooral verwantschap met de be roemde tapijtwerken van Angers, te danken aan de stift van de schilder Jan van Brugge die in 1373 schildert aan het Hof van Frankrijk was. Laten we de overeenkomst toegeven: dezelfde opstelling van de tonelen, dezelfde architectuur, dezelfde bescheiden breuk van de plooiën der kledingsstukken. De tapijten van Angers zijn zeker van betere kwaliteit terwijl ons werk bescheiden is doch men voelt zowel in het ene als in het andere de onstuimigheid van een kunstzinnig zoeken dat via het Parement van Narbonne (1375) triomfeerde met Sluter te Dijon (1391).

Wat weet ge over den apotheker(2) bevat de afbeelding van dit werkstuk "De Darminspuiting of Klister". Dr. van Hoorn situeert dit werk in het midden van de XIVe eeuw. De verkeerde interpretatie is toegekend uit hoofde van de klisterspuit die alleen maar dienen moet om de pijn van de operatie met het gloeiend ijzer te verzachten.

De auteur die ons in staat stelt prestaties en gebruiken van voorouders te vergelijken en aan de hand van detailfoto's de waarheid te achterhalen over een verkeerde interpretatie, heeft ons met zijn studie een grote dienst bewezen.

A.G. Homblé

(2) VAN EYCK Jef. — **Wat weet ge over den Apotheker**, Boekuil en Karveel-uitgaven, 1944, p. 39.

Prof. em. dr. K. C. PEETERS

Op zestien december 1975 overleed na een pijnlijke ziekte, in de Eeuwfeestkliniek te Antwerpen professor dr. Karel Constant Peeters, echtgenoot van mevrouw Maria Pellaers.

De dood heeft in de loop van de laatste maanden de volkskundigen niet gespaard en trof in 1974 Jules Pieters en Jozef Weyns, in 1975 reeds ook Robert Foncke. De lust zou kunnen ontstaan een vergelijkingslijn tussen hen te trekken, maar de poging zou als een Tantaluskwelling een ondraaglijke last worden, want elk van hen heeft op zijn manier zijn specifieke verdiensten. En niettemin betrachten we dit. Wanneer wij een relaas over een verdienstelijk persoon willen leveren, zijn we verplicht zo mogelijk lijnen van geleidelijkheid in zijn leven op te sporen. Bestaan er ergens aanknopingspunten met zijn voorgangers en tijdgenoten? Een brief van 4 januari 1968 weerspiegelt dergelijke beschouwing: *Met de Vereniging [voor Volkskunde] verloopt het goed. Eerstdaags krijgt u het verslag met alle verdere inlichtingen. De samenwerking van al uw en mijn vrienden belooft goede resultaten... Er zijn dromen van Alfons de Cock en Pol de Mont, die nu in vervulling gaan... Het zal zo mooi zijn als we van de Noordzee tot de Maas allen samen één groot "Instituut voor Volkskunde" hebben, waaraan de Universiteiten, de Musea, de tijdschriften en alle vrienden geestdriftig mee bouwen... Dertig jaar geleden hebben Prof. de Keyser en ik in die zin te Gent plannen gesmeed: laat ze nu verwezenlijkt worden ter ere van een onze grote voortrekker die Paul de Keyser was...*

Wij schouwen in eerbied en bewondering naar de prestaties die onverwezenlijkbaar leken, naar de uitzonderlijke bedrijvigheid en veelzijdigheid van een geleerde van internationaal formaat, en in de nieuwjaarsmaand van zes jaar geleden wijst hij in een vorm van ontboezeming naar de dromen van pioniers en naar zijn samenwerking met professor de Keyser. Het leven is een spel van droom en daad. Alfons de Cock slaagde erin een sectie volkskunde in het kader van de Vlaamse Filologenkongressen te doen inschakelen en wenste eens: de oprichting van een Vlaamse vereniging van Volkskundigen, en de oprichting van een leerstoel Volkskunde aan de universiteit. K. C. Peeters zou beide punten... en zovele andere schitterend in vervulling doen gaan.

Alfons de Cock werkte immers vaak eenzaam als hoofdonderwijzer in Denderleeuw en voelde de nood aan licht- en steunpunten van de intelligentsia aan de universiteit.

Karel Constant Peeters stak als onderwijzer van wal in zijn ge-

boortedorp Wuustwezel, beleeft er het contact met het volkskind en tegelijk met de volksmens: hij zal diens weetgierigheid prikkelen en voorlichten. Hij sticht het tijdschrift *Wesalia* en levert bestendig kopij. We beleven de daad van volksopleiding en wetenschap tegelijk, in het klein. Zijn leven zal in een ontplooiing van en woekeren met talenten beide oogpunten op horizontaal en vertikaal vlak fantastisch ver en hoog doen uitstralen. Langs de journalistiek en als topambtenaar in een wereldstad beheerst hij de volksopvoeding in de schoonste zin. Langs zijn doctoraat, de universiteit en de volkskunde dient hij zijn volk in de meest verheven zin, die u zich voorstellen kan, op nationaal en wereldvlak.

We dienen voor dit laatste punt, voor de aureool rond zijn persoon én Vlaanderen tegelijk, te bedenken dat geleerden uit de hele wereld aan Wilfried van Nespen, uitgever van zijn *Miscellanea*(1), bijdragen hebben geleverd: uit Denemarken, Noorwegen, Zweden, Finland, de Duitse Bondsrepubliek, de Duitse Democratische Republiek, Oostenrijk, Bulgarije, Hongarije, Joegoslavië, Roemenië, Tsjecho-Slowakije, Rusland, de Verenigde Staten van Amerika, Chili, Zuid-Afrika, Frankrijk, Nederland, Wallonië en Vlaanderen.

Laten we in de eigen streek blijven. Karel Constant Peeters treedt uit de beslotenheid van de Kempen met een vrij ophefmakende stunt, waarvan wij nu de draagwijdte niet zozeer meer beseffen: zijn doctoraat in de pedagogische wetenschappen aan de Gentse rijksuniversiteit onder leiding van professor doctor geneeskunde Jan Frans Franssen met het onderwerp **Psychologische aspecten van het volksleven**. Dit doctoraat was het eerste in de volkskunde in ons land.

Daar ligt geografisch en kronologisch een verre en geen verre afstand tussen Wuustwezel-Gent en onderwijzer-doctor. Vlaanderen is inzake oppervlakte klein, én een ondewijzer én een doctor moeten waardig en vaardig de stof kunnen mededelen, voor de gewone lieden en voor de vorsers op een hoger vlak. Dat tweevoudig aspect vindt u in de uitgave van **EIGEN AARD, Overzicht van het Vlaamse Volksleven**(2) en van **Volkskundige Aantekeningen**. Nota's en bibliografie bij "Eigen Aard"(3). De eerste publikatie bevat in een aristokratische presentatie op een aantrekkelijke en bevattelijke wijze aspecten van ons volksleven. We kunnen geen direkter voorbeeld daarvan geven dan het feit, dat de tekst *C. Kermis, processie, ommegang* ongewijzigd verschijnt als een bijdrage *Oorsprong van de Kermis*, onder zijn naam dan toch, in het tweetalig maandblad **Foorleven — L'Etoile de la foire**, Brussel, uitgave

(1) *MISCELLANEA* Prof. em. dr. K. C. Peeters. Door Vrienden en Kollega's hem aangeboden ter gelegenheid van zijn emeritaat. Uitgave W. van Nespen, Antwerpen, 1975, 768, 78 ill., 7 kaarten.

(2) Antwerpen, 1963³, 433, ill.

(3) Antwerpen, 1962, 287.

van het Werk der Foorreizigers, X (1955) november, 214-216. De *Aantekeningen* daarnaast zijn bestemd voor lezers die een uitvoerige en systematische bibliografie verlangen, d.w.z. die een onderwerp verder willen uitdiepen. Het is in de schone zin van het woord een "handboek" voor studenten, jong en oud.

De strenge zorg voor de wetenschap, de eis voor nauwkeurigheid en volledigheid drijven hem naar de onvoorwaardelijke stelling en ontbeerlijke opstelling van de bibliografie. Tijdens de tweede Landdag van de Oostvlaamse volkskundigen op 27 en 28 november 1937 helpt hij voor de formulering van zeven wensen en haalt er aan: de opstelling van een bibliografie voor de volkskunde in Vlaanderen. In ons orgaan publiceert hij het startsein: *Naar een Bibliografie van de Vlaamse Folklore*(4) Opzet en verantwoording, een klassifikatieplan, de te exciperen tijdschriften en de werkwijze verschijnen in de bijdrage van bij de vijftig bladzijden. De weergalozes en uiteindelijke uitloper van deze stelling bestaat in de twintig delen van de *Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven* die onder leiding en verantwoordelijkheid van professor Peeters verschenen van 1964 tot 1974, met de regelmaat van een klok, met een grondig inzicht en een systematisch overzicht van honderd negenenzestig tijdschriften. In een handomdraai krijgt u de kans te onderzoeken in hoever een onderwerp in de tijdschriften behandeld is. Het is een enige goudmijn, opgevat volgens het internationaal plan van Hoffmann-Krayer. Naast de bundels zijn tevens drie indexen verschenen(5).

Als professor aan de katolieke universiteit te Leuven vindt hij de kans om talrijke studenten met het heilig vuur voor de volkskunde te bezielen. Zes doctorale dissertaties en honderd negenenvijftig licentiaatsverhandelingen komen er onder zijn leiding tot stand. Sagen van heel Vlaanderen liggen er gebundeld en zijn voor een deel reeds op kaart gebracht. Bedenk, dat de vakken Volkskunde en Volkskunst van professor K. C. Peeters als keuzevakken in het licentieprogramma van de Germaanse Filologie, Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis voorkwamen. Hij doceerde er aldus een niet verplicht vak.

De kongressen in binnen- en buitenland waar hij regelmatig optrad, weerspiegelen een ander aspekt van zijn ongewoon weten, van zijn organizatorisch talent, van zijn streven om Vlaanderen groter en de wereld klein te maken. Deze geest spoorde er hem toe aan, om in de Landdag van de Volkskunde, boven aangehaald, op de wenslijst te no-

(4) O V Z XXI (1946) 91-136.

(5) De nummers van de Nederlandse Volkskundige Bibliografie zijn regelmatig besproken in Volkskunde, Antwerpen-Amsterdam, Biekorf, Brugge, en in ons eigen orgaan.

teren : in voeling blijven met internationale bewegingen van de "International Association for European Ethnology and Folklore" met het tijdschrift *Folk* en de "Internationale Kongressen" langs de Office de documentation folklorique te Parijs.

In 1964, tijdens een bijeenkomst te Athene op zeven en acht september, kreeg de CIAP (Commission internationale des arts et traditions populaires — International commission of ethnology and folklore) een nieuw en eigen profiel in SIEF (Société internationale d'Ethnologie et de Folklore — International Society for Ethnology and Folklore — Internationale Gesellschaft für Ethnologie und Volkskunde). Vertegenwoordigers uit de hele wereld hebben professor K. C. Peeters op basis van zijn wetenschappelijke standing en van zijn organisatie-talent tot voorzitter verkozen. Hij bekleedde die post met eer en waardigheid tot in 1971.

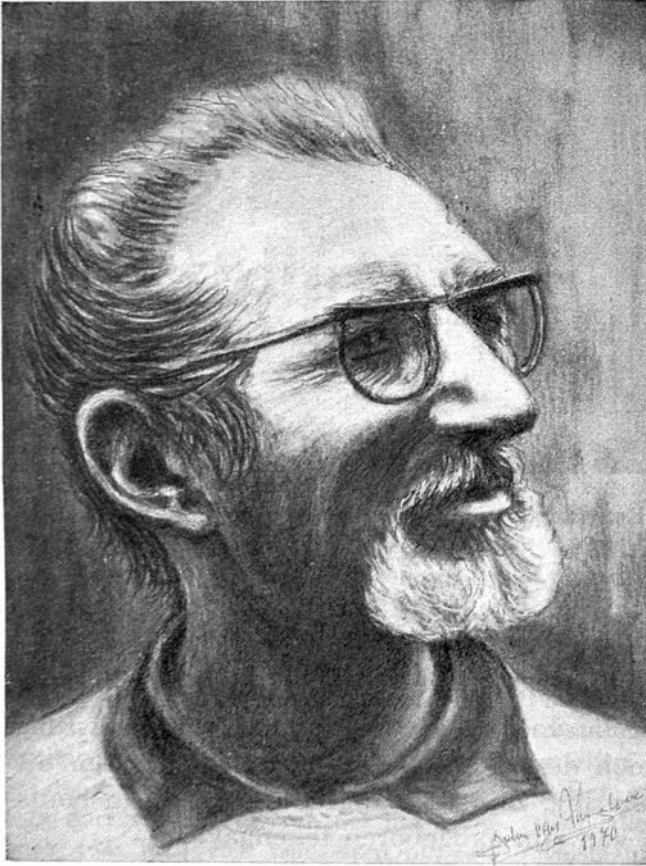
Van de vele activiteiten van Karel Constant Peeters hebben we er enkele even aangeraakt. Daar wachten er vele andere op verklaring en waardering, bv. zijn werking in de Nationale Museumvereniging, waarin hij sedert de herinrichting in 1963 als lid en bestuurslid zetelde, zijn rol als buitengewoon hoogleraar in de museologie en in het beheer der Antwerpse musea, zijn taak als redakteur van het tijdschrift *Volkskunde* van 1939-40 tot 1975, zijn waardebe-paling in de Koninklijke Commissie voor *Volkskunde* te Brussel, zijn prestaties als lid van de Raad van Beheer van Vlaamse Leergangen te Leuven en als voorzitter van het komitee Antwerpen van dezelfde vereniging, enz. Personen die pogen zijn persoonlijkheid te vatten, dienen eerst in de *Miscellanea* zijn Bibliografie te lezen : achthonderd en tien nummers, met ongeveer veertig boeken van klein en groot formaat gewoon daarin begrepen (blz. 17 tot 45). Afzonderlijk leest u nog de Medewerking aan *Encyclopedieën*, zijn Leiding van doktoraten en licentiaatsverhandelingen, de Interviews en Bijdragen over K. C. Peeters (tot blz. 56). Naast de wetenschapsfiguur dienen ze o.a. zijn bundelende geest te zien in de Vereniging voor *Volkskunde* (1967) en in het Instituut voor *Volkskunde* (1970). De twee laatste verwezenlijkingen sluiten aan bij de dromen en wens van pioniers en van een vriend, in het begin van deze bijdrage. Er is een economische term vereist om het leven en streven van Karel Constant Peeters voor de volkskunde weer te geven : een periode van hoogconjunctuur, vanaf de basis in Wuustwezel langs de hoogtepunten in Antwerpen en Leuven. Deze luttele lijnen bevatten een pover en sober verwoorden van onze diepdoorvoelde hulde en dank, die de volkskundigen van nu en van morgen jegens de vriend en voorman K. C. Peeters moeten blijven getuigen.

Renaat van der Linden

Kunstschilder Julien Van Langenhove

In de zaal voor tijdelijke tentoonstellingen in ons Museum voor Volkskunde van Gent stelde in november 1975 ons medelid kunstschilder Julien Van Langenhove een 28-tal werken ten toon.

Geboren te Gent op 28-4-1920 werd hij na een verblijf van meerdere jaren in Frankrijk op dertienjarige leeftijd inwoner van Sint-Gillis bij Dendermonde.

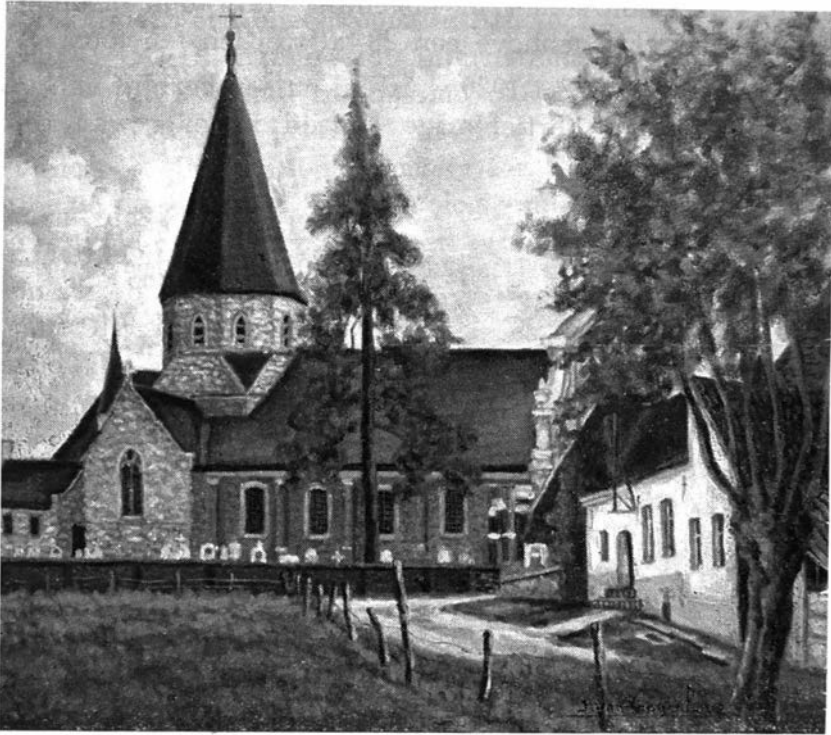
Afb. 1 — Zelfportret Julien van Langenhove
(cliché : J. Van Langenhove)

Zijn aangeboren tekentalenten werden door de landschapschilder Pieter Goris uit Appels opgemerkt, op wiens aandringen hij lessen in tekenen, schilderen en beeldhouwen aan de Akademie van Dendermonde volgde. Nadien belandde hij als leerling in de Akademie van Menen. De wereldoorlog 1940-1945 remde enigszins zijn ontwikkeling en opleiding. Niettemin bleef hij schilderen in een voortdurende drang naar schoonheid en creativiteit. Alhoewel zijn werken van de hand gingen zonder aan een tentoonstelling in een of andere galerij deel te nemen, besloot hij in 1967 voor het publiek te exposeren, met het gevolg dat zijn suk-

ses des te vlugger steeg. In 1970 kwam de bekroning toen hij te Sint-Martens-Latem zijn eigen atelier en tevens persoonlijke tentoonstellingszaal "Leielatem", Kwakstraat 24, kon openen.

In de omgeving van Dendermonde had hij de natuur leren waarnemen en liefhebben waardoor zijn voorliefde voor landschappen ontstond. Na in de eerste periode het Scheldelandschap als hoofdtema te

hebben gekozen, brengt hij thans de Leie en haar omgeving op doek. Dorpsgezichten, velden met korenschoven, dorpskerken en -pleinen, boerenhuizen en molens vormen zijn geliefkoosde onderwerpen.

Afb. 2 — Kerk te Sint-Maria-Oudenhove
(Cliché : J. Van Langenhove)

Hij is een van de weinige artisten die men langs de baan aantreft om opdoek te brengen wat hem aanspreekt. De biezondere waarde van zijn figuratieve werken ligt o.a. in het dokumentair belang omdat ze een patrimonium vastleggen dat voor een groot deel aan het verdwijnen is. Af en toe gebruikt hij ook de pointillistische techniek met een uitzonderlijk zachte kleurschakering. Zijn tekeningen uitgevoerd in houtskool of vetpotlood getuigen van zijn aangeboren tekengaven.

Zijn werken vinden we zowat overal terug, in ons land, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Groot-Hertogdom Luxemburg, Nederland, Polen, Spanje, zelfs tot in Amerika en Canada.

Kunstcritici wijden ter gelegenheid van zijn exposities steeds lofende bijdragen aan zijn werk.

M. BROECKHOVE
Gent

Boekbespreking

Medische en technische middelnederlandse Recepten door Prof. Dr. Willy L. Braekman, 24 × 16 cm, 423 blz. — Te bestellen : Secretariaat Kon. Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Koningstraat 18, 9000 Gent, 520 F.

Zopas verscheen een boek(1) dat groepen is om menig volkskundige te boeien, een boek dat nochtans in eerste instantie bedoeld is als instrument ten dienste van vakgeleerden, doch dat eveneens door de ongeschoolde maar weetgierige leek met evenveel baat en profijt kan gebruikt worden.

Als ik het zo voorstellen mag is het het rechterzijluis van een triptiek waarvan het middenpaneel gekonterfeit werd door Prof. Dr. Willem de Vreese(2) en het linkerluis gepenseeld door dezelfde(3) die het rechter zoëven komt te voleindigen.

Dat Prof. Braekman geen onbekende is op het gebied dat door het werk bestreken wordt, blijkt niet alleen uit deze uitgave, maar wordt veeleer bevestigd door de talrijke publikaties die hij al dan niet in samenwerking met kollega's zowel in binnen- als in buitenlandse tijdschriften liet verschijnen.

De dienst die de auteur door het schrijven van onderhavig boek aan een groot aantal mensen heeft bewezen is aanzienlijk te noemen : ik denk (natuurlijk) aan de specialisten op het gebied van de taalkunde, van de geschiedenis, van de geneeskunde en de farmakologie, van de volkskunde, enz., maar in geen mindere mate aan de studerende jeugd en de gewone belangstellende.

Ik durf niet te beweren dat het lijvig boek (423 blz.) zich laat lezen als een alledaagse roman, wat niet wegneemt dat het evengoed of nog meer boeit dan een prima liefdesavontuur. De auteur liet trouwens niet onverlet om het lezen, hanteren en begrijpen van het pak katernen zoveel mogelijk te bevorderen.

De auteur verdeelt zijn werk in 2 ver-

scheiden delen. Het eerste omvat drie hoofdstukken waarvan het eerste onder de titel van Inleiding (blz. 1-14) de lezer konfronteert zowel met de materie die verder zal behandeld worden (aard van de meegedeelde recepten) als met de gene die in de loop van de tijd die materie behandeld hebben.

In het 2de hoofdstuk, De Handschriften, (blz. 15-38) worden de 3 manuskripten beschreven waaruit de auteur zijn recepten won en die bewaard worden in :

- a/ de Murhardsche Bibliothek te Kassel, ontstaan ten zuiden van Gent;
- b/ de Koninklijke Bibliothek te Brussel, ontstaan in Z.-Holland;
- c/ het British Museum te Londen, ontstaan omtrent Arnhem of Apeldoorn.

Van elk der 3 dokumenten worden ons de wetenswaardigheden betreffende hun fysionomie, hun band, hun determinatie, hun geschiedenis, hun inhoud, hun dialektkenmerken meegedeeld.

In het 3de hoofdstuk (blz. 39-92), dat m.i. verreweg het belangrijkste is en als titel draagt Inhoudsoverzicht van de Recepten, worden de uit de drie handschriften gelichte recepten naar hun aard en inhoud methodisch gegroepeerd waardoor niet minder dan 94 rubrieken gevormd worden.

Het gaat vanzelfsprekend niet op ze hier allemaal op te noemen. Het moge volstaan erop te wijzen dat rubrieken zoals: Eigenschappen van planten, vruchten, dieren en stoffen; Oogkwalen; Technische procédés; Verven; Vrouwenongemakken en verwante zaken; Waters; wat meer plaats toebedeeld krijgen dan het merendeel der andere rubrieken.

Het leeuwenandeel van de beschik-

(1) Uitgegeven door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 1975, Reeks III, Nr. 40.

(2) W. de Vreese, Middelnederlandsche Recepten & Tractaten, Zegeningen en Tooverformules (K.V.A., Gent, 1894).

(3) W. L. Braekman, Middelnederlandse Geneeskundige Recepten (K.V.A., Gent, 1970).

bare ruimte wordt — natuurlijk — ingenomen: a/ de opsomming van de (1220) gezante recepten (blz. 93-307); b/ de verklarende aantekeningen (blz. 311-354); en c/ het toegevoegd glossarium (blz. 355-421).

Dat èn de aantekeningen èn het glossarium de waarde van de aangeboden leesstof aanzienlijk verhogen, hoeft nauwelijks gezegd. Wat meer is, zonder die twee aanhangsels zou 's schrijvers werk voor niet weinig lezers vlakweg ontogankelijk, laat staan genietbaar zijn.

Om als proef op de som een idee te geven van de manier waarop de bovengenoemde rubrieken geredigeerd zijn, kopieer ik die welke de **Beet van dieren** behandelt:

"Als iemand door een dolle hond gebeten wordt, legt men op de wonde gekauwde tarwe (266), geeft hem 'aqua ypericon' (738) of 'aqua draguntee serpentine' (755) te drinken, of legt op de wonde een mengsel van betoniesap en boomolie (1016).

"Tegen beten van slangen geeft men 'atrement' met wijn gemengd te drinken (63; 1013), legt op de wonde 'se-

"nep' gewreven met azijn (312), geeft "'aqua draguntee serpentine' (755) of "'aqua centauree" (756) te drinken.

"Beten van 'quaden of veynde dieren of wormen' geneest men door het drinken van 'aqua ypericon' (738). 'aqua bedigora' (762), 'aqua rute' (763), of "door de 'tiriacke, die men heyt dyathessarum' (784).

"Op beten van insekten legt men een pleister van hondevet of van gepulverde vliegen (147); of men drinkt 'aqua calamenti' (701, sap van auerute' gemengd met wijn (1014), sap van 'ijzerhard' met wijn (1015), betonie gemengd met 'moreat' (1017) of men legt er moes van betonie op (1018).

Dit schijnbaar abracadabra is in een handomdraai zo maar in begrijpelijke taal om te zetten. Het volstaat de tussen '...' geplaatste woorden in het glossarium op te zoeken vanzelfsprekend na kennismaking van de door de getallen aangeduide recepten.

Niet alleen de linguïstiek en de dialectologie, maar ook de volkskunde is een waardevol boek rijker geworden.

M. Van Wesemael

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven onder leiding van Prof. Dr. K. C. Peeters.

Deel XIX. Tijdschriften van de Geestelijkheid in Vlaanderen (1850-1960) door Lic. P. Janssens. Centrum voor Studie en Documentatie. Antwerpen, 1974, LXX-455.

In deze belangrijke reeks kwamen tijdschriften afzonderlijk aan bod, daarna tijdschriften per provincie(s), Westvlaamse, nr. V, Zuidnederlandse, nr. IX, Brabantse, nr. XVII. Thans komt een andere basis in aanmerking als bundeling, de uitgevers: de geestelijkheid in Vlaanderen. De auteur heeft tweeëndertig tijdschriften geëxcerpeerd. Hij heeft er slechts zevenentwintig voor de Bibliografie weerhouden, want het onderzoek van vijf tijdschriften leverde geen resultaat op. Hij deelt de tijdschriften in vier categorieën in: 1) van de **sekuliere geestelijkheid**: La Vie Diocésaine, Collectanea Mechliniensia, Godsdienstige Week v.h. Bisdom Gent;

2) **Algemene ordetijdschriften met sterke historische inslag**: Analecta Praemonstratensia, Archivum Historicum Societatis Jesu, Archivum Franciscanum Historicum, Archivum Fratrum Praedicatorum, Carmelus, Collectanea Ordinis Cisteriensium Reformatorum; 3) **Ordetijdschriften met aandacht aan hun bijzondere geschiedenis en spiritualiteit in de Nederlanden of enkel in België**: Affligemensia, Augustiana, Bibliothèque Norbertine, Cîteaux in de Nederlanden, Clair-Lieu (over de Kruisheren), Dominikaans Leven, Franciskaans Leven, Neerlandia Franciscana, 't Parks Maandschrift; 4) **Bladen van kloosters of genootschappen met aan-**

dacht voor bepaald aspekt van het godsdienstig leven: *Analecta Bollandiana*, hagiografie; *Kapel en Beeld*, kappen en bedevaarten; *Liturgisch Tijdschrift*, orgaan v.d. liturgische vernieuwing; *Ons Geestelijk Erf*, studie v.d. Nederlandse vroomheid; *Revue Bénédictine*, *Sacris Erudiri*. De laatste twee bestrijken de meest diverse aspekten van de religieuze wetenschap, ook de volkse!

Het ligt voor de hand, dat het gevonden materiaal in de eerste plaats de volksdevotie betreft, vervolgens gebouwen, kerken, kloosters, abdijen, kapellen, enz., in derde instantie de nederzetting door de geschiedenis van de parochies, abdijen, enz. Het spreekt vanzelf, dat een redakteur de volkse waarde van de uitgave kan bepalen en versterken, zo voor Mechelen Z.E.H. Kan. Laenen voor "La Vie Diocésaine" en "Collectanea Mechliniensia", en de EE. HH. Gabr. Celis en J. Winnepeninckx voor "Kapel en Beeld" in Gent. Het valt lastig een maatstaf voor de waarde van een tijdschrift aan te leggen, vermits de traditie van een abdij, oude gebedenboeken, processies, legenden, gebruiken op feestdagen, ontstaansgeschiedenis van kerken en parochies in geen vaste volgorde voorkomen, maar lukraak aangetroffen worden. "Ons Geestelijk Erf" van het Ruusbroecgenootschap te Antwerpen, en "Het Li-

turgisch Tijdschrift" staan afzonderlijk; het eerste bevat in haar doelstellingen de studie van de volksdevotie.

De auteur behandelt elk tijdschrift afzonderlijk, met de geschiedenis en bibliografische gegevens; deze mededelingen hebben rechtstreeks minder belang voor de volkskunde, enkele uitzonderingen niet te na gesproken, b.v. *Kapel en Beeld*, waarvan de titel reeds voldoende verklaart en dat ontstond met het inzicht de talrijke gevelkapelletjes van Gent van de ondergang te redden bij afbraak van oude huizen. Het treft intussen, dat de redactie en de drukker van deze uitgaven, belangrijk voor Vlaanderen, alom kunnen gevestigd zijn, in Parijs, Rome, Firenze, Genève, Amsterdam, Tilburg, naast Affligem, Tongerlo, enz. Dat feit is reeds een volkse eigenaardigheid op zichzelf.

De waarde van band XIX treedt te voorschijn voor elk studievak als dusdanig. Nr. 897 vermeldt **Het Luiden der Klokken bij Noodweer**, Nr. 919 **De duivel onder ons volk**. [Spreekwoorden waarin de "duivel" voorkomt]. Tekorten bestaan er eventueel ook. **Sint-Clara, patrones van de televisie** vindt u onder nr. X B 12 b, maar niet onder XII D. De studie betreft de volkskunde in een reeks uitgaven waar de vorser ze gewoonlijk niet verwacht of zoekt.

Renaat van der Linden

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Gelegenheidsuitgaven, onder leiding van Prof. Dr. K. C. Peeters.

Deel XX. Limburgse Tijdschriften (1880-1960) door Lic. K. Daerden. Centrum voor Studie en Documentatie, Antwerpen, 1974, XXXII-412.

Acht tijdschriften krijgen hun beurt. Limburg trad reeds te voorschijn in nr. XI met 't Daghet in den Oosten (1885-1914). Lic. Anny Van der Meulen-Corens belichtte de geschiedenis van het tijdschrift in het kader van de Limburgse Volkskunde [OVZ XLVII (1972) 39-40]. Karel Daerden biedt in de inleiding als hoofdstuk I De beoefening van de volkskunde in Limburg, zodat we hier onmiddellijk aansluiten bij band XI, waar een tijdschrift centraal staat; band XX omschrijft de waarde van personen waar

we bekende namen ontmoeten: Jan-F. Gessler, Jules Frère, Lambrechts Lambrechts, met de hoofdklemtoon, naast C. Godelaine, H. Jamar, J. Lyna, Jozef Weyns, Jef Notermans en anderen. Indien Limburg met een (al of niet vermeende) achterstand aantreedt, dan heeft de provincie die ingehaald door de oprichting van het openluchtmuseum te Bokrijk, oordeelt de auteur samen met Jozef Weyns. De geschiedenis der behandelde tijdschriften en hun betekenis voor de volkskunde leest u in

Hoofdstuk II. Hoofdzak blijft, dat we in de betrokken "Inleiding" of het "Voorwoord" van het orgaan, in de bedoeling van de "Kring" het vertrekpunt en oogmerk weergegeven zien, en dat we in het verloop van enkele jaren of decennia konstateren in hoever redaktie en medewerkers het doel bereiken.

We dienen er de aandacht op te vestigen, dat deel XX ook het Toeristisch Informatie-Bulletin (Nieuws uit Limburg), Hasselt, 1949 - bevat, waar het tijdschrift normaal in deel XIV Zuidnederlandse Toeristische Tijdschriften (1895-1960) zou thuis horen.

In 1964 stak deze ontzagwekkende reeks van wal met het tijdschrift Volkskunde en verscheen met de regelmaat van een klok. Na tien jaar pronken

twintig delen in de volkskundige en andere bibliotheken. De initiatiefnemer (en ook medewerker) van deze énie Bibliografie, Prof. em. K. C. Peeters, de bewerkers van de tijdschriften verdienen onze hulde en dank. Elkeen die belang stelt in de volkskunde als dusdanig, vindt langs een internationaal systematisch stelsel de publikatie(s) i.v.m. zijn vak. Iedere vorser schrijft langs veilige paden. Index A & B voor delen I tot X, en Index C & D voor de delen XI tot XX zijn onmisbare gidsen die elke weetgierige inzake volkskunde wegwijs zullen maken. Inzake wetenschap geldt deze Bibliografie als een gouden mijlpaal.

Renaat van der Linden

Prijsvraag - Alfons de Cockfonds 1976

De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen schrijft voor 1976 ten bate van het FONDS ALFONS DE COCK een prijsvraag uit en vraagt :

Een in het Nederlands geschreven volkskundige studie van ten minste 64 blz., met 42 regels van 62 lettertekens, over een onderwerp in verband met *volkstypen, dorp en stad, speciale volksgroepen, het stoffelijke in het volksleven, religieuze volkskunde, volksletterkunde, volksgebruiken, enz., enz.*

Het werk dient een samenhangend geheel te vormen. Alle handschriften, leesbaar geschreven of getikt van *onuitgegeven* studiën komen in aanmerking.

De auteur vermeldt zijn naam en volledig adres op het werk. De studie moet in twee exemplaren vóór 31 december 1976 gestuurd worden aan de Heer Maurits BROECKHOVE, Oscar de Gruyterstraat 42, 9000 Gent, met vermelding "Prijsvraag Alfons de Cock 1976".

De uitgelofde prijs bedraagt 10.000 F. Als geen werk aan de vereisten voldoet kan de Jury een aanmoedigingspremie toekennen. De ingezonden exemplaren worden eigendom van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen die zich het recht voorbehoudt de bekroonde studie uit te geven. De beslissing van de Jury is zonder verhaal.

De Sekretaris,
Maurits Broeckhove

De Voorzitter,
Lic. Renaat van der Linden

ALLERHEILIGEN IN ONS LAND

Volksdevotie in Nederzwalm, Geraardsbergen, Dendermonde, Lochristi, Diest en Blaton.

Het woord "Alle Heiligen" of Allerheiligen klinkt een tikje vreemd in de huidige tijd. Allerheiligen is het verzamelfeest van de heiligen in de roomskatolieke kerk op één november. We moeten teruggrijpen naar de oorsprong van het feest om de aard en de waarde van het woord te begrijpen. De plechtige gedenkdag droeg oorspronkelijk de naam van Allermartelaren, omdat de kerk alleen degenen die de marteldood gestorven waren, als heiligen vereerde. De verering stamt uit het Oosten. Het aantal martelaren steeg door de kristenvervolgingen, vooral onder keizer Diokletianus (284-305) zodanig, dat men hen onmogelijk allen op hun sterfdag kon gedenken. Om geen martelaar zonder verering te laten kwam de gedachtenisviering van "alle heilige martelaren" tot stand. Het Roomse Martelaarsboek vermeldt:

Dit is de feestdag van alle heiligen die paus Bonifatius ter ere van de zalige Godsmoeder en Maagd Maria en van de heilige martelaren als jaarlijks op plechtige en algemene wijze in de stad Rome te vieren had aangewezen, toen hij de tempel van het Panteon op de dertiende mei had toegewijd aan Maria, de koningin der martelaren en aan alle heilige martelaren....

Het woord heilig had in de eerste tijden van de roomse kerk een andere betekenis dan thans. Heiligheid slaat heden uitsluitend op hen die op heldhaftige wijze de deugden hebben beoefend. Voor St.-Paulus was ieder kristen heilig voor wie niet de eigen persoon maatstaf voor zijn doen en laten was, maar God.

In 27 vóór Kristus had Marcus Agrippa, gunsteling van keizer Augustus, het Panteon gebouwd en laten inwijden. De Griekse naam betekent heiligdom voor alle goden, of omdat men er alle goden in vereerde, of omdat dit het verblijf van alle goden moest verbeelden. Door het edikt van Milaan verdwenen vele heidense tempels, het Panteon niet, maar het werd voor de heidense cultus gesloten. Keizer Phocas schonk het gebouw aan paus Bonifacius IV die de tempel liet reinigen en hem toewijdde aan Maria en alle heilige Martelaren, op dertien mei 608. Volgens de traditie liet de paus bij de konsekratie achtentwintig wagens met beenderen uit de katakomben naar het Panteon overbrengen. Het feest van Allermartelaren werd het feest van Allerheiligen en de feestdag van dertien mei verschoof naar één november door allerlei factoren, o.a. door het feit

dat sinds de dood van Martinus van Tours ook belijders de verering van heiligen verkregen. Na plundering van martelarengraven in Italië door de Longobarden en na vernietiging van beelden en relikwieën door beeldstormers in het Oosten liet paus Gregorius III (731-741) een zoenkapel bouwen ter ere van de *Apostelen, Martelaren, Belijders en alle Kristenen die volkomen gerechtvaardigd in de Heer ontslapen zijn*. Paus Gregorius IV (827-844) maakte de feestdag van Allerheiligen algemeen. Volgens Ado, een middeleeuws auteur, stroomden jaarlijks zoveel pelgrims in Rome samen om Allerheiligen te vieren, dat er geen voedingsmiddelen voorhanden waren. De paus verschoof de feestdag naar één november, een datum na de oogsttijd. Lodewijk de Vrome (814-840) voerde de viering in zijn rijkgebied in en sindsdien werd dit het belangrijke feest in de herfst.(1)

De Allerheiligenlitanie, fel aan het woord en de geest van de viering gebonden, draagt een inherent boetekarakter in een langdurig wisselgebed tussen voorbidder en volk. Het bestaat uit verschillende elementen, o.a. het Kyrie Eleison, de aanroeping gerangschikt volgens groepen, zo engelen, patriarchen, apostelen, martelaren, belijders, maagden.

Nederzwalm - Alderhéligen

Omer Wattez, pionier van het toerisme in Zuid-Oost-Vlaanderen, tekent de gemeente aan als *een klein dorp, maar net gebouwd, wiens kerktoren en huizen als verborgen tussen bosjes staan*.(2) Dergelijk beeld van een halve eeuw geleden vindt u er niet meer. U treft er thans een welvarende lokaliteit aan, langs de provinciale baan Aalst-Oudenaarde op negen kilometer van deze laatste stad.

De kaart van het markgraafschap van Boudewijn den IJzeren (861) vermeldt de gemeente met het naburige Munkzwalm als *Swalmae*. De twee lokaliteiten, oorspronkelijk één gebied, hoorden toe aan de St.-Petersabdij te Gent. In 1267 luidt de naam *Nederzaulme* (sic!). Jacques Horenbout stipt op zijn kaart (1606 of 1616) het dorp *Nederzwalme* aan. De atlas van Joannes Blaeu betitelt het in 1646 *Alderheylige-Zwalm*. In 1924 vraagt een Brusselaar er een doopuittreksel aan, door middel van een postkaart gericht aan Monsieur le Curé *Swalem* lez Sotteghem.(3)

Isidoor Teirlinck verklaart in het begin van onze eeuw dat de naam van het kerkfeest *Alderhéligen*, met de klemtoon op e, geldt als de naam van de gemeente Nederzwalm: *'k Ga nor Alderhéligen*.(4)

(1) Gabr. CELIS, pr., *Volkskundige kalender voor het Vlaamsche Land*. Gent, 1923, 289. J. HUYBEN, H.J. SCHEERMAN, *Met de heiligen het jaar rond*. Hasselt, 1954, 2de deel, 384-386, ill.

P.P. RIBADINEIRA ende P.H. ROS-WEYDUS, *Generale Legende der Heylighen*. Antwerpen, 1711, 414-422.

(2) *De Vlaamsche Ardennen*. Dl. 3. Gent, 1926, 40.

(3) G. HELLEBAUT, Oost-Vlaanderen. Feder. Toerisme. Gent, VIII (1959) 132. Kaart in bezit van de auteur.

(4) *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon*. Gent, 1908, 66.

*Wonder mag het heten dat de mensen uit de streek, wanneer ze het over Nederzwalm hebben, niet de naam van het dorp noemen, maar wel spreken van Alderheligen. Zo heeft bij het volk de naam van de gemeente de plaats moeten ruimen voor de naam van de patroonheiligen van de kerk, noteert Richard de Vleeschouwer in 1948.(5) Een beewegvrouwtje uit Aalst, mevrouw A. De Wit, kwam er omstreeks 1930-1940 regelmatig bidden voor andere lieden. Ze verstreekte aan belangstellende personen een geel strookje papier met inlichtingen, o.a. *afstappen van de trein te St.-Denijs-Boukel — de kerk vragen van alle H. Zwalm*. Sommige pelgrims snaptten eerst niet, dat Zwalm een plaatsaanduiding betekende en waren in de waan dat er een heilige Zwalm bestond !(6)*

Anekdote : twee heiligen te veel !

Fusies van parochies en van gemeenten hebben lang vóór onze tijd plaats gehad. In 1847 versmolt de kleine parochie Hermelgem met Nederzwalm; de twee gemeenten zijn één geworden in 1849. Kunstwerken en meubelen uit de Mattheuskerk te Hermelgem verhuisden naar het heiligdom te Nederzwalm.

Volgens de volksmond stammen twee beelden (?) in de kerk te Nederzwalm uit het kerkje van Hermelgem. Daar paste een guitige verklaring bij de ongewone toevoer.

In Alderheligen vereren ze alle heiligen en ze hebben er zelfs twee te veel !

Hoe is dat mogelijk ?

Wel, in Hermelgem stonden der drie beelden in de kerk en als de kerk dan kapot moest, brachten ze die naar hier. Ze hebben onderweg een beeld gebroken. Hier waren allemaal de heiligen al aanwezig en nu zijn d'r op die manier twee te veel.

Kerkschatten

Dr. Elisabeth Dhanens beklemtoont het uitzonderlijk groot aantal schilderijen voor een kleine parochiekerk en verstrekt de verklaring: de opname van het bezit uit de kerk van Hermelgem en het mecenaat gevoed door de devoties tot Alle Heiligen en tot het lijden van Kristus. Elisabeth Dhanens heeft in de inventaris van het kunstpatrimonium van onze provincie, deel VII, de kerkschatten uitvoerig toegelicht, zodat een samenvatting volstaat.(7)

(5) Volksbeewegen tegen ziekten van mens en vee in het bestuurl. arrondissement Oudenaarde. Leuven, 1948, licentiaatsverhandeling. 46-50.

(6) Strookjes in het bezit van Renaat van der Linden. Ook voor Lochristi.

(7) Dr. El. DHANENS, Inventaris Kunstpatrimonium Oost-Vlaanderen. Kanton St.-Maria-Horebeke. Gent, 1971, Dl. 1 Tekst 123-154. Dl. 2 Illustr. XCIII-205-253.

De glasramen die zij citeert met hoofdtema en teksten, krijgen bij ons een uitgebreide beurt.

Op het hoofdaltaar hangt een doek uit 1652: *alle heiligen vereren de heilige drievuldigheid*. (Dhanens nr. 67. afb. 231). Wolken en engeltjes omgevende h. Drieëenheid. Allerlei groepen zijn vertegenwoordigd O.-L.-Vrouw, de apostelen Paulus en Petrus, Sint-Jan-Baptist, de hh. vrouwen o.a. Maria-Magdalena; op het benedenregister martelaars o.a. Laurentius en Stefanus; onderaan monniken Franciskus en Dominikus, dan Sebastiaan en Sint-Joris die dr. Dhanens als een portret, of van de schilder of van de opdrachtgever pastoor Hiëronymus Wantins opgeeft.

De uitbeelding sluit aan bij middeleeuwse voorbeelden, naar de kompositie ontleend aan gravures in het Missale Romanum naar P.P. Rubens, 1612-1614, een gravure van Theodoor Galle, in een uitgave van het Missale Romanum dd. 1853 hernomen met de opgave: *H. Brown Sc. Anvers*.

Afb. 1. Schilderij op noordelijk zijaltaar

Het doek op het noordelijk zijaltaar stelt paus Gregorius de Grote en de h. Odilo, vijfde abt van Cluny, voor aan wie men de liturgische viering van Allerzielen op twee november dankt. Zij spreken ten beste bij de Salvator Mundi die zich in de lucht verheft met het kruis in de hand (soms de verrijzenisvlag of palm) als symbool van de zege die hij behaalde op de dood. (Dhanens nr. 68, afb. 223) Kristus beduidt het heil van de zielen in het vagevuur. In de rechterhoek onderaan het opschrift: *judoca vande weghe d(ono dedit)*. Thans bevindt er zich aan de benedenkant van het doek een plankje met de tekst:

GIFTE van JUDOCA van DE WEGHE
1666 TOT LAFENIS der GELOOVIGEN
ZIELEN.

Aan de zuil rechts van het
altaar hangt een houten offerblok-
je met de betekenisvolle intentie:

TOT
UITBOETING
MIJNER ZONDEN
EN TOT LAFENIS DER
GELOOVIGE ZIELEN

Afb. 2. Schilderij op zuidelijk zijaltaar

toont. Haar blauwe mantel is bezaaid met gouden lelies; de kraag is met hermelijn afgewerkt; Dr. Dhanens vraagt of de vrouw een koningin of Frankrijk voorstelt, daar het doek zonder twijfel uitstaans heeft met de Franse troepen in de streek; ook de voorstelling van de prins blijft een raadsel. Is de h. Hiëronymus met zijn leeuw, in de rechterhoek vooraan, aanwezig als patroonheilige van de daadvaardige pastoor Hiëronymus Wantins?

Drie schilderijen, Kristus in de hof van Olijven, de Kruisdraging, de Kalvarie (Dhanens nr. 71-73) staan rechtstreeks in verband met het lijden van Kristus dat in het heiligdom klaarblijkelijk onmiddellijk aansluit bij het Allerzielentema. Ze stammen uit de zeventiende eeuw.

Het doek H. Familie (Dhanens nr. 77. afb. 232) hoort niet bij de devotie van Allerheiligen of Allerzielen, maar dient vermeld als ex-voto-

Een schilderij van de Oude-naardse artiest Simon De Pape op het zuidelijk zijaltaar stelt Onze-Lieve-Vrouw als koningin der heiligen voor. (Dhanens nr. 69, afb. 205) Betreft het Maria als vrouw der openbaring? Ze staat "omkleed met de zon, de maan onder hare voeten en op het hoofd een kroon van twaalf sterren" —

Openbaring XII, 1. (Br. Leopold 367).⁽⁸⁾

Het doek is duidelijk en geheimzinnig tegelijk, duidelijk door de tekst die een engel in de handen houdt, links *regina* en rechts *ss omnium* (koningin van alle heiligen); verschillende personen vertegenwoordigen een groep: Andreas de apostelen, Livinus de martelaren, Lukas de evangelisten, Rochus de belijders (?), enz.; geheimzinnig wordt het door de aanwezigheid van een jonge prins in de linker benedenhoek, zijn engelbewaarder stelt hem aan Maria voor; aan de rechterkant staat een symbolische (?) vrouw die (in een offerend gebaar?) in een schaal een kronkelende slang

(8) Br. LEOPOLD, *Oude en Nieuwe Iconographie*. Brussel, 1937, 367.

gebaar. P. Soinne, ontvanger der belastingen, en zijn echtgenote offeren op één april 1874 het schilderij aan de kerk als een gift in naam van hun twee kinderen Charles en Edmond, geboren te Nederzwalm. Gaat het om een doek uit een verzameling ?

Mijnheer en Madame Soinne
hebben de eer toetezenden aan den zeer
eerwaardigen heer Pastoor Quidé
met de hulde hunner hooge en eerbiedige achting,
eene oude schilderij met vergulde lijst,
verbeeldende de heilige Familie, welke schilderij
zij opofferen aan de Kerk van Nederzwalm-
Hermelgem, als eene gift gedaan in naam
hunner twee kinderen Charles en Edmond,
geboren te Nederzwalm-Hermelgem.

P. Soinne
Ontvanger
der
Belastingen.

Den Eersten April 1874.

De schilderijen links en rechts van het hoofdaltaar (Dhanens nr. 79 & 80) stellen Petrus en Paulus voor. De volksmond verklaart dat ze uit Hermelgem stammen, maar deze apostels bekleden hier een vooraanstaande plaats, vermits zij ook de ereplaats innemen op het reliekschrijn van alle heiligen, aan de voorzijde, met hun attriboot de twee sleutels en het zwaard.

Afb. 3. Schrijn van Alle Heiligen

Naast en na de schilderijen vergt het schrijn van alle heiligen het hoofdaksent. (Dhanens nr. 26, afb. 227) Het is meer dan een meter breed en zesenzeventig cm hoog.

Op het deksel troont de h. Drie-vuldigheid, rechts God de Vader met de wereldbol in de linkerhand en zegenend met drie vingers van de rechter, links de Zoon met het kruis en een stralende zon die een mensengelaat weergeeft, tussen beide de H. Geest onder de gedaante van een duif; op de linkerhoek Onze-Lieve-Vrouw, op de rechter een engel; de twee engels op de hoeken achteraan zijn gestolen op het einde van 1960.

Op de voorzijde pronken Petrus en Paulus, zie boven; op de rechterzijkant de hh. vrouwen Barbara met een hoge toren [de drie

vensters daarin verbeelden de h. Drievuldigheid] en Katarina met palm en zwaard; op de linkerzijkant Augustinus met hart en boek, en een paus met tiara of drievoudige kroon en dito kruis; op de rug de martelaren Stefanus met stenen en palm, Laurentius met rooster en palm.

In het midden van de voorzijde bevindt zich het osculatorium dat er kan uitgenomen worden om de gelovigen te zegenen (Dhanens nr. 91). In de buik van het schrijn berusten nog talrijke relieken, hetgeen weinig of niet bekend is.

Andere voorwerpen hebben belang voor de plaatsnaamkunde. Een kelk toont onder de voetrand: *alder(h)elighen swalm*. Voor een ciborie doet zich hetzelfde geval voor: *(al)derheylighem*. Een schaal is onderaan gemerkt: *kerk van alderheylige nederzwalm*. Een lessenaar bevat vooraan het inschrift: *alderreleygen*. Ook klokken vermeld(d)en deze plaatsnaam: *kercke van alderheylighen swalm*. (Dhanens nr. 81, 83, 86, 107 en klokken).

Een houten kerkschaal trekt de aandacht, daar het deksel twee figuren in de vlammen van het vagevuur voorstelt. Hier treft een overeenkomst met een geelkoperen kerkschaal in de Sint-Pieterskerk te Schorisse.

Glasramen

In het koor aan de zuiderkant :

Onze-Lieve-Vrouw met het kind Jezus op de arm bevindt zich in een stralenkrans waar aan de twee zijden een engel post vat. Aan de rechterwand Sint-Barbara met een toren in de hand, en Sint-Amandus met een kerk in de hand. Onderaan Sint-Pieter met zijn sleutels en Onze-Lieve-Vrouw met een Lelie, als patroonheiligen van de schenkers. Aan de linkerwand een pelgrim (?) en de profeet Izaïas met de geschreven boodschap op een band: *ecce virgo concipiet*. Daaronder een banderol: *Koningin van Alle Heiligen Bid voor ons*. De benedenkant verstrekt uitleg: *Gift van heer dokter Pieter De Vos en zijn echtgenote mevrouw Maria Lauwereyssens 1938*.

De glazenier Coppejans van Gent leverde dit glasraam. Sint-Barbara komt er op voor, omdat mevrouw De Vos-Lauwereyssens een biezondere voorliefde voor deze heilige koesterde. Op het doodsprentje van de dokter (+ 25 II '43) en van mevrouw (+ 25 X '51) is aangestipt dat ze lid zijn van de konfrerie van de H. Barbara.

In het koor aan de noorderkant :

Aan de oostgevel van het koor bemerkt u een achttiende-eeuwse kalvariekruis en daaronder een vrij recente naïeve weergave van een Lourdesgrot.

Dit kalvariekruis met twee gestileerde palmbomen en een top van het

kerkdak vormen het hoogtepunt in dit glasraam. Pelgrims en een moeder met een kind (driemaal!) zijn rond Kristus aan het kruis geschaard. Het geheel kan een sfeer van een Goede Vrijdag te binnen roepen. Toch komen er als ongewone elementen: een rund en twee schapen. Geldt het een versmelting met Kerstmis? In een banderol: *alle heiligen beschermt alleheiligen*. Aan de onderkant: *gift der parochianen en van hun herder th. van den brink*.

In de zijbeuken bevinden zich acht glasramen uit de eerste helft van de twintigste eeuw (1927?). Het glas is telkens, haast gelijkvormig met een bloemenmotief in een medaillon gevat en bevat de aanroeping tot een groep heiligen; zuiderkant, van oost naar west:

onderaan de naam der schenkers:

ALLE HEILIGE ENGELEN BIDT VOOR ONS

GEDACHTENIS AAN BALDEWINUS VANDERHAEGHEN

ALLE HEILIGE PATRIARCHEN BIDT VOOR ONS

HERINNERING AAN MARIA ANNA DE BACKER

ALLE HEILIGE PROFETEN BIDT VOOR ONS

HERINNERING AAN MIJNHEER MAURICE VAN DER LINDEN ADVOCaat

ALLE HEILIGE APOSTELEN BIDT VOOR ONS

GIFT VAN THEOPHIEL HERMAN (?)

noorderkant, van west naar oost:

ALLE HEILIGE MARTELAREN BIDT VOOR ONS

GEDACHTENIS AAN ISIDOOR EN MATHILDE LUST

ALLE HEILIGE BELIJDEERS BIDT VOOR ONS

GEDACHTENIS AAN

ALLE HEILIGE MAAGDEN BIDT VOOR ONS

GIFT VAN JUSTINE EN LEONIE DROESBEKE

ALLE HEILIGEN DES HEMELS BIDT VOOR ONS

ZALIGE GEDACHTENIS AAN RAYMUNDUS VAN DE VELDE — koster alhier

Dank zij de hulp van eerwaarde heer pastoor Paul Strens was ik in staat de bijna onleesbare namen van de schenkers te ontcijferen.

Staakkapelletjes

Aan de noord- en de zuidkant van het heiligdom treft u vier staakkapelletjes aan.

Aan de zuidkant de voorstelling en de schenker(s):

Afb. 4. Laatste staakkapelletje van de ommegang.

1. Een engel.
GIFT VAN J. VERSCHUEREN-THEUNIS, ANTW.
2. Patriarch.
GIFT VAN RENE MAERTENS, GENT.
3. Profeet, met tekst : *door den mond der profeten spreekt hij.*
GIFT DER BEDEVAARDERS 1ste NOVEMBER 1928.
4. H. Petrus. Apostel.
GEDACHTENIS DER HEILIGE ZENDING NEDER-
ZWALM-HERMELGEM 17-18 JANUARI 1929.
Langs de noordkant :
5. St.-Laurentius. Martelaar.
GIFT VAN CHRISTINA BAELE.
6. Belijder. Monnik.
TER NAGEDACHTENIS AAN DE OVERLEDENE-
PAROCHIANEN NEDERZWALM-HERMELGEM.
7. Maagd.
GIFT VAN PELAGIE EN SIDONIA VANDER-
HAEGHEN.
8. Zeven sinten rond de koningstroon, o.a.
een bisschop, een engel, een zangeres, een
soldaat, een kluizenaar, enz.
TER ERE VAN ALLE HEILIGEN. ONBEKEND.

Het treft hoe de volgorde van de groep blijkbaar overeenstemt met die van de glasramen in de kerk en die van de litanie !

De mecenasen voor de "omwegang" vormen een vraagstuk als dusdanig. Eén en twee stammen van ver, hetgeen men ogenschijnlijk niet verwacht : uit Antwerpen en Gent; daarnaast gaat het om een geschenk van bedevaarders, parochianen, gezusters, één persoon, een onbekende. De kleine lijst weerspiegelt hoe de bedevaart naar Allerheiligen in alle plaatsen en vormen weerklinkt vindt.

Volksdevotie

Inzake volksdevotie dient u te Nederzwalm op twee punten te letten. Daar is de verering van Alle Heiligen, gebonden aan Allerzielen of het Lijden van Kristus, en er bestaat een beweging en een aanroeping van Alle Heiligen tegen allerlei soorten uitwendige brand en daardoor verstaat men ter plaatse *stukken, rappen, pellen, jeukte, puisten* en noem maar op. De volksmens bindt het woord *brand* aan huidziekten en ziet ergens ver of bij een oorzakelijk verband met bloed.

De termen *blaren* en *blazen* hoort u meest, soms *blasius* en *blazerus* in een vorm van sympathie met de h. Blasius die ook aange-

Afb. 5. Votiefschilderij H. Blasius

roepen wordt tegen huidziekten. *Rojonk* geldt als een ziekte bij kinderen. "De kleintjes vertonen rode puistjes of een soort schors op hun gelaat; de huid ziet er dan rood uit, als opgespannen of gezwollen".(9) Andere zegspersonen verklaren: "Rojonk komt alleen voor bij kinderen die een soort melk niet verteren. Ze krijgen een uitslag op hun kaken en hun voorhoofd."(10) Bij de brand of huidziekten hoort ook de kwaal van *stukken* thuis. Het zijn korsten die zich in hoofdzaak op armen en/of benen vertonen. De term *rappen* als huidziekte vernamen we uitsluitend in de buurt van

Geraardsbergen; de lieden die daarvoor een beeweg ondernemen, richten zich vooral naar de h. Damianus te Viane-Moerbeke, waar de *rappen van Viane* een algemeen gekende term is! (10 bis)

De litanie die er tot in het midden van onze eeuw verkrijgbaar was (drukkerij A. de Meester — Oudenaarde) vermeldde:

GEDACHTENIS
der bedevaart naar de kerk
van
ALLERHEILIGEN
te
Nederzwalm - Hermelgem
Alwaar de HEILIGEN des
Hemels tegen de stukken,
den inwendigen brand,
enz. aanroepen worden.

Gerard SIMONS & Renaat VAN DER LINDEN
(wordt voortgezet)

(9) R. de VLEESCHOUWER, o.c. 45.

(10) Ibidem, 46.

(10bis) *Rappen* is een dialektvorm van *rappig(heid)* "schurft".

Rappig is in de plantkunde vertaling van *Lab. squarrosus* bv. als vele gelijksoortige delen rondom een as in alle richtingen zijn uitgespreid (V. Dale p. 1625) R.H.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond geeft "Oostvlaamse Zanten" uit, schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijks een prijsvraag over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen, is in 1968 gestart met een Kantwerkstersklub Sint-Katelijne die kursussen in kantwerk organiseert.

Raad van Beheer van de Bond : erevoorzitter : Edm. Boonen; voorzitter : Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters : Lic. M. Daem en G. Weze; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : S. Van de Velde-Smet; leden : Lic. M. De Man-Verbeeck, H. Depoorter, M. De Puydt, Dr. J. De Vriendt, Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, A.G. Homblé, Lic. L. Hoste, Lic. E. Muylaert, G. Rouquart, R. Ruys, R. Tondat, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute en Lic. R. Van de Walle.

Kommissie voor volkskundige enquêtes : voorzitter : Lic. R. van der Linden; leden : M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, A.G. Homblé en G. Weze; adviseurs : Dr. H. Arens en Lic. A. Van den Kerckhove.

Kommissie voor feesten en reizen : voorzitter : G. Weze; leden : M. Broeckhove, M. De Puydt, Dr. R. Haeseryn en F. Van Belle.

Kantwerkstersklub Sint-Katelijne : voorzitter : G. Weze; lesgeefster-monitrice : Mevr. Van Dijk; dames-lesgeefsters : De Schrijver, De Smet, Lejeune, Peeters, Pintelon, en Van Poeck-De Knijf.

De Bond beheert het Gentse Museum voor Volkskunde dat de Bond in 1927 in het voormalige Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat heeft gesticht en dat in 1962 naar het Kinderen Alynshospies, Kraanlei 63 werd overgebracht met een beheerkommissie samengesteld uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur van Gent en van de Bond.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde : erevoorzitter : Edm. Boonen; voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter en konservator : Dr. R. Haeseryn; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : G. Hebbelynck; leden : Lic. M. De Man-Verbeeck, H. Depoorter, M. De Puydt, Dr. J. De Vriendt, A.G. Homblé, Lic. L. Hoste, Lic. E. Muylaert, G. Rouquart, R. Ruys, R. Tondat, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden, Lic. Van de Walle, A. Vandewege en Dr. G. Van Severen.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde : voorzitter G. Weze; ondervoorzitter en konservator : Dr. R. Haeseryn; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : G. Hebbelynck.

(Vervolg van tweede blz. van de kaft)

32. **Kantwerkstersklub St.-Katelijne** - Kursus Stropkant 2e leerjaar : 200 F + 10 F porti.
33. **Kantwerkstersklub St.-Katelijne** - Kursus Cluny : 200 F + 10 F porti.
34. **Huldebetoon E.H. Gabriel Celis** gevolgd door zijn Bibliografie samengelezen door F. VAN ES. 1954, 20 blz., 1 ill. Prijs : 50 F (leden 38 F) + 8 F porti.
35. **Voorzitter F. Van Es ter ere**. Huldebetoon en Bibliografie. Inleiding « De Wals der Zestigjarigen » door Prof. Dr. P. DE KEYSER. 1954, 24 blz., 1 ill. Prijs : 50 F (leden 38 F) + 8 F porti.
36. **Ndl. Volksk. Bibliografie**. Deel XVI Oostvlaamse Tijdschriften (1823-1960) door N. POBLOME, Antwerpen 1973; LXXI + 354 p. Prijs : 450 F (leden 360 F) + F porti.
37. **Cikorei** door Lic. R. VAN DER LINDEN (nr. XXXIII v. Uitgaven Kon. Bond...) 1973, 48 blz., 1 kaart, rijk geïllustreerd. Prijs : 80 F (leden 55 F) + 8 F porti.
38. **De Gentse Kant** door M. BROECKHOVE, met uitleg door Mevr. L. VAN DIJK-VANHOOREN (résumé en français) (nr. XXXIV v. Uitg. Kon. Bond...). 1973, 36 blz., 12 ill. Prijs : 105 F (leden 85 F) + 10 F porti.
39. **Kantwerkstersklub St.-Katelijne** - Kursus Russische en Moderne kant. Prijs : 200 F + 10 F porti.
40. **Votiefschilderijen en Mirakelboek van Kapelletje Schreiboorn te Gent**, door M. DAEM, 1975, 142 blz. quarto, 80 ill. waarvan 30 in vierkleurendruk, met Frans, Engels, Duits en Italiaans résumé. Prijs 1850 F + 50 F verzending.

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 000-0096946-43 van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. Gent.

REEKS : UITGAVEN VAN HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE

1. **Uit de geschiedenis van het Saffarke of Kogelflesje** (mit einer d. Zusammenfassung) door M. VAN WESEMAEL. Prijs 40 F + 6 F verzending.
2. **Gents Erfgoed. Het Patershol, pentekeningen en schilderijen** van Gilbert BOERJAN, met inleidingen door Lic. R. VAN DER LINDEN en G. WEZE. 1975, 60 blz. quarto met 43 blz. illustratie. Prijs 180 F + 10 F verzending.

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 000-0112781-67 van Museum voor Volkskunde te Gent.

(Zie vierde bladzijde van de kaft)

UITVERKOCHT zijn: Herdenkingsalbum Alf. de Cock - Het Strooedekkersbedrijf door Cl. Trefois - Lodewijk De Vreese Bibliografische studie - De Plattegrondsvormen van z.g. Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois - De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois - De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes - Galerij van Gentsche Typen, door E. Andelhof - De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen - Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove - Sint-Kristoffel, Legenden, Verering, Verspreiding, door R. van der Linden - Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevrouw L. Bataille-Hiel - Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw, door M. Daem - Register op G. Celis: Volkskundige Kalender ..., door F. M. Olbrechts - De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. Vermeulen - Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J. Laureys - Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal, door R. van der Linden en G. Simons - Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O. S. Depraet - Waasch Sagenboek, door F. Van Es - Weerkundige Volkskalender van het Vlaamse land, door M. Broeckhove - Wetterse Typen, door A. Van Durme - Het Hospies der Kinderen Alijn door E. Luykx - Jan De Lichte door G. Simons - De Wetterse Reuzen, door Lic. M. Daem - De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. Broeckhove - De 78ste Rattenschieting te Zaffelare, door Lic. M. Daem.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen: - vanaf 1975 Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 300 F; gezinslid: 100 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde: 250 F; beschermend lid: 500 F; steunend lid: 1000 F (B.T.W. steeds inbegrepen).

Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.): 350 F (B.T.W. inbegrepen); buitenland: 400 F per jaargang.

De v. z. w.

NOORDSTARFONDS

steunt Oostvlaamse Zanten.

HET NOORDSTARFONDS

is de kulturele stichting
van de Vlaamse verzekeringsmaatschappij

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE

Groot Britanniëlaan, 121, Gent.